

RAJATTOMIEN MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU 2020

Sisällys

TIIVISTELMÄ	4
1. POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIA 2014 - 2020 – RAJATTOMIEN MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU 2020.....	5
1.1. Pohjois-Savon maaseudun visio 2020 ja valittu strategia	5
2. POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA – STRATEGIASTA TOIMENPITEISIIN	6
2.1. Pohjois-Savon maaseutu 2020 – monipuolista yrittäjyyttä ja kestävää hyvinvointia ekosysteemipalveluista.....	6
2.2. Pohjois-Savon maaseutustrategian painopisteet, tavoitteet sekä esimerkkejä toimenpiteistä	6
PAINOPISTE 1: PERUSMAATALOUS	7
PAINOPISTE 2: ERIKOISMAATALOUS	13
PAINOPISTE 3: ELINTARVIKEJALOSTUS	17
PAINOPISTE 4: METSÄKETJU - PUUNTUOTANTO, BIOENERGIA JA METSIEN TARJOAMAT YMPÄRISTÖPALVELUT.....	20
PAINOPISTE 5: MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS.....	23
PAINOPISTE 6: MAASEUDUN KESTÄVÄ ALUERAKENNE.....	27
2.3. Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman määrälliset ja laadulliset tavoitteet.....	30
2.4. Valtakunnalliset valintakriteerit sekä alueelliset linjaukset	30
2.5. Maaseutualueen ja yritysrahoitusalueen määrittäminen	30
3. POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN RAHOITUS 2014–2020.....	33
3.1. Arvio kuntien rahoitusosuudesta koko ohjelmakaudelle	33
3.2. Toimenpiteiden rahoitusarvio koko ohjelmakaudelle.....	33
4. ALUEEN OHJELMIEN YHTENSOVITUS JA TYÖNJAKO	34
5. ALUEELLISET JA VALTAKUNNALLISET LÄPILEIKKAAVAT TEEMAT JA TAVOITTEET	34
6. POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIAN JA MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN LAADINTAPROSESSI.....	36

LIITTEET

LIITE 1	Pohjois-Savon maaseutustrategian ja kehittämissuunnitelman painopisteet ja läpileikkaavat tavoitteet
LIITE 2	Pohjois-Savon maaseutustrategian ja kehittämissuunnitelman painopisteiden sopivuus EU:n prioriteetteihin
LIITE 3	Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman alustavaa yhteensovitusta ”Kestävä kasvua ja työtä 2014 - 2020 – Suomen rakennerahasto-ohjelman” kanssa
LIITE 4	Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman 2014 - 2020 tavoitteet
LIITE 5	Pohjois-Savon ELY -keskuksen ja alueen Leader -ryhmien välinen yhteistyösopimus
LIITE 6	Pohjois-Savon maaseutustrategian ja kehittämissuunnitelman 2014 - 2020 valmisteluprosessi

TIIVISTELMÄ

Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2014 - 2020 – Rajattomien mahdollisuuksien maaseutu 2020

Pohjois-Savon maaseudun visiossa ”**vuonna 2020 Pohjois-Savo on valtakunnallisesti ja kansainvälisesti tunnettu ruokamaakunta. Ruoan tuotanto ja jalostus on ekotehokasta. Monipuolinen metsätalous on perustana vahvalle bioenergian tuotannolle. Uusiutumiskykyiset yritykset ja uudenlaiset yhteistyöverkostot ovat osa kestävää ja viihtyisää rajattomien mahdollisuuksien maaseutua**”. Sen toteuttamiseksi valittiin kuusi strategista painopistettä: perusmaatalous, erikoismaatalous, elintarvikejalostus, metsäketju, monipuolinen maaseutuyrittäjyys ja kestävä maaseudun aluerakenne.

Painopisteet pohjautuvat maakunnan maaseudun vahvuuksiin ja voimavaroihin sekä tulevaisuuden mahdollisuuksiin. **Pohjois-Savon maaseutustrategiaa 2014 - 2020 ”Rajattomien mahdollisuuksien maaseutu 2020”** toteutetaan ”kohdentamalla maaseuturahaston ja muiden rahastojen rahoitusta yrittäjyyden kehittämiseksi valituissa painopisteissä - ruokaketjussa, metsäketjussa, maaseutuyrittäjyyden monipuolistamisessa. Toimenpiteet kohdistuvat tiedon ja osaamisen lisäämiseen, yrittäjyyden vahvistamiseen yhteistyön ja innovaatioiden avulla sekä toimintaympäristön kehittämiseen. Ekosysteemipalveluihin pohjautuva strategia huomioi ilmastomuutoksen ja ympäristön kaikessa toiminnassa”. Strategialla tavoitellaan sekä alueellisten että toimiala/sektorikohtaisten rajojen ylittävää ennakoluulotonta yhteistyötä ja rohkeaa näkemystä tulevaisuuden mahdollisuuksissa. Toimenpide-esitykset pohjautuvat edellisten ohjelmakausien kehittämistyöhön, mutta mukana on myös uusia avauksia. Läpileikkaavina tavoitteina ovat innovatiivisuus, vähähiilisyys sekä kansainvälisyyden vahvistaminen ja nuoriso. Maaseudun kehittämissuunnitelman toteuttamisessa painotus on maaseudun elinkeinojen kehittämisessä, joten aluerajauksilla on rajattu ohjelman ulkopuolelle Kuopion ja Varkauden kaupunkien keskusta-alueet.

Toimenpideohjelman kolme ensimmäistä painopistettä muodostavat pohjoissavolaisen **ruokaketjun**, jonka vahvuuksina ovat puhtaus ja laatu. Tavoitteena on maakunnan vahvan **perus- ja erikoismaatalouden**; maidon, lihan, marjojen ja erikoiskasvien viljelyn kestävä tuotannon tehostaminen ja tuotantoprosessien hallinnan kehittäminen ”pellolta pankkiin”. Keskeisenä kilpailukykytekijänä on osaaminen. Maatalouden vahvan aseman säilyttäminen edellyttää asiantuntijapalveluilta huippuosaamista ja helppoa saatavuutta. Ruokaketjun toimivuutta varmistetaan kannattavilla investoinneilla sekä sukupolvenvaihdoiksi tukemalla. Erikoismaataloudessa tavoitteena on luoda maakuntaan marjantutkimuksen ja neuvonnan osaamiskeskittymä sekä maakunnallinen erikoismaatalouden tuottajaorganisaatio. **Elintarvikejalostuksessa** tavoitteena on luoda maakunnallinen elintarvikealan osaamiskeskittymä vahvistamalla tutkimuksen, koulutuksen, neuvonnan ja yritysten yhteistyötä ja varmistamalla tutkimustiedon ja teknologian saatavuus erikokoisille yrityksille.

Pohjoissavolaisen **metsäketjun** tavoitteena on kestävyys ja kannattavuus. Haasteena on metsäalan rakennemuutos sekä omistajakunnan muutos. Tavoitteena on vahvistaa osaamista, varmistaa kestävä puuntuotanto, puun monipuolinen käyttö ja metsän tarjoamat ympäristöpalvelut sekä edistää bioenergiaan perustuvan liiketoiminnan kasvua ja varmistaa bioenergian raaka-aineen hankintaa. Muun **monipuolisen maaseutuyrittäjyyden** kehittäminen pohjautuu maakunnan vahvojen toimialojen tarpeisiin ja yhteistyöhön sekä uusiin toimialoihin. Yritystoiminnan kehittämistä tuetaan varmistamalla toimialakohtaisesti erikoistuneen yritysneuvonnan saatavuus yrityksen sijainnista ja koosta riippumatta. Lisäksi varmistetaan, että yrityksillä on käytettävissä sopivat toimitilat yritystoiminnan eri vaiheissa. Kilpailukykyä edistetään etsimällä innovaatioita sekä nykyisiltä vahvuusalueilta että aivan uusilta aloilta.

Pohjois-Savo on maaseutumainen maakunta ja haasteena ovat mm. väestön väheneminen, ikääntyminen ja kuntatalouden haasteet. Kuudes painopiste on läpileikkaava; **kestävä maaseudun aluerakenne**, joka on perustana myös muulle elinkeinotoiminnalle. Painopisteen tavoitteet ja toimenpiteet koskevat asumista, asukkaiden ja elinkeinoelämän palveluita, toimivaa infrastruktuuria ja turvallisuutta. Niiden osalta on yhteensovittamistarpeita mm. rakennerahastojen ja Leader -toiminnan kanssa.

1. POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIA 2014 - 2020 – RAJATTOMIEN MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU 2020

1.1. Pohjois-Savon maaseudun visio 2020 ja valittu strategia

Pohjois-Savon alueellisen maaseutustrategian painopisteet perustuvat maakunnan maaseudun olemassa oleviin vahvuuksiin ja voimavaroihin sekä tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Painopisteet huomioivat EU:n maaseudun kehittämisen ohjelmakauden 2014–2020 kolme päätavoitetta:

- maatalouden kilpailukyky,
- luonnonvarojen kestävä käyttö ja
- maaseutualueiden tasapainoinen alueellinen kehitys.

Lisäksi EU:n maaseutuasetuksen läpileikkaavat tavoitteet, innovaatiot, ilmastonmuutos ja ympäristö, on huomioitu kunkin painopisteen osalta. Pohjois-Savon maaseutustrategian omiksi läpileikkaaviksi tavoitteiksi on valittu nuoriso ja kansainvälisyyden vahvistaminen. Nämä läpileikkaavat tavoitteet on esitetty strategiakartassa liitteessä 1.

Pohjois-Savon nykytilan kuvauksen pohjalta tehtiin strategian pohjaksi pohjoissavolaisen maaseudun SWOT -analyysi maakunnan maaseudun voimavaroista ja rajoitteista. Analyysin pohjalta valittiin seuraavat kuusi kehittämisen strategista painopistettä:

1. **Perusmaatalous** (maidontuotanto ja naudanlihantuotanto)
2. **Erikoismaatalous** (marjat, vihannekset, yrtit, erikoiskasvit ja luonnontuotteet)
3. **Elintarvikejalostus**
4. **Metsäketju** (puuntuotanto, bioenergia ja metsien tarjoamat ympäristöpalvelut)
5. **Monipuolinen maaseutuyrittäjyys** (maaseudun keskeiset toimialat)
6. **Kestävä maaseudun aluerakenne**

POHJOIS-SAVON MAASEUDUN VISIO VUONNA 2020

Vuonna 2020 Pohjois-Savo on valtakunnallisesti ja kansainvälisesti tunnettu ruokamaakunta. Ruoan tuotanto ja jalostus on ekotehokasta. Monipuolinen metsätalous on perustana vahvalle bioenergian tuotannolle. Uusiutumiskykyiset yritykset ja uudenlaiset yhteistyöverkostot ovat osa kestävää ja viihtyisää rajattomien mahdollisuuksien maaseutua.

POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIA 2014 - 2020

”RAJATTOMIEN MAHDOLLISUUKSIEN MAASEUTU 2020”

Tämä toteutetaan kohdentamalla maaseuturahaston ja muiden rahastojen rahoitusta yrittäjyyden kehittämiseksi valituissa painopisteissä - ruokaketjussa, metsäketjussa, maaseutuyrittäjyyden monipuolistamisessa. Toimenpiteet kohdistuvat tiedon ja osaamisen lisäämiseen, yrittäjyyden vahvistamiseen yhteistyön ja innovaatioiden avulla sekä toimintaympäristön kehittämiseen. Ekosysteempipalveluihin pohjautuva strategia huomioi ilmastonmuutoksen ja ympäristön kaikessa toiminnassa.

2. POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMA – STRATEGIASTA TOIMENPITEISIIN

2.1. Pohjois-Savon maaseutu 2020 – monipuolista yrittäjyyttä ja kestäväää hyvinvointia ekosysteemipalveluista

Pohjois-Savon maaseudun elinvoimaisuuden perustana ovat **ekosysteemipalvelut**, joiden turvaaminen on myös tulevaisuuden haaste. Tämä edellyttää ilmastonmuutokseen sopeutumista ja vähähiilistä taloutta, eettisyyttä ja yhteiskuntavastuullisuutta sekä yrittäjyydessä että maaseudun asukkaiden arjessa. *Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan ekosysteemien tuottamia, aineellisia ja aineettomia hyötyjä ihmiselle ja ne voidaan jakaa tuotanto-, ylläpito-, sääntely- ja kulttuuripalveluihin.* Pohjois-Savon maaseutustrategia ja kehittämissuunnitelma pohjautuvat kuuteen painopisteeseen, joiden kilpailukykyä pyritään parantamaan erilaisilla toimenpiteillä (hanketuki ja yritystuki). Valitut painopisteet pohjautuvat edellisten kausien kehittämistyöhön, mutta mukana on myös uusia avauksia ja mahdollisuuksia. Toimenpideohjelmassa on lisäksi nostettu esille ns. läpileikkaavia muutostekijöitä, mm. innovaatiot, nuoriso, kansainvälisyys, ympäristö ja ilmastonmuutos.

2.2. Pohjois-Savon maaseutustrategian painopisteet, tavoitteet sekä esimerkkejä toimenpiteistä

Pohjois-Savon maaseudun tulevaisuuden muutos- ja kilpailukykytekijät sekä kehittämistavoitteet on esitetty painopistekohtaisesti sivuilla 3-25. Kunkin painopisteen johdantotekstissä on nostettu esille ko. painopisteen tärkeimpiä muutostekijöitä, kehittämistarpeita ja tavoitteita. Sen jälkeen tauluissa on esitetty painopisteen kehittämistavoitteet sekä esimerkkejä toimenpiteistä. Kilpailukyvyn parantamista on arvioitu erikseen osaamisen kehittämisessä, toimintaympäristön kehittämisessä ja yrittäjyyden vahvistamisessa. Lisäksi kullekin painopisteelle on asetettu määrälliset tavoitteet sekä arvio toimenpiteisiin kohdennettavasta tuesta. Tavoitteissa huomioidaan myös Manner-Suomen maaseutuohjelman indikaattorit. Lainsäädännön ja toimeenpanon valmistumisen myötä toimenpiteitä tarkennetaan ja toimenpiteistä ja tavoitteista kootaan painopisteiden kärkihankkeita.

Koska alueellisen kehittämissuunnitelman tavoitteena on edistää erityisesti uusia toimintatapoja ja innovatiivisia ongelmanratkaisukeinoja, sen tulee mahdollistaa myös ohjelmakauden aikana syntyvien, tavoitteiden mukaisten ideoiden toteuttamisen. Siksi suunnitelma on tavoitteellinen ja riittävän konkreettinen, mutta myös mahdollistava ja joustava uusille avauksille.

Painopistekohtaisissa teksteissä ja tauluissa (sivuilla 7-29) on mukana myös sellaisia kehittämistarpeita ja toimenpide-esityksiä, jotka ovat ko. painopisteen kannalta merkittäviä, mutta joiden edistäminen ei tämän toimenpideohjelman (EU:n maaseuturahaston) kautta ole mahdollista esim. lainsäädännön, valtakunnallisen ohjelman tai käytettävissä olevan rahoituksen perusteella. Osa näistä toimenpiteistä kuuluu esim. rakennerahasto-ohjelman tavoitteisiin ja Leader -rahoitukseen. Yhteensovitus eri rahastojen ja ohjelmien kanssa on entistä tärkeämpää, jotta kehittämisresurssit saadaan hyödynnettyä mahdollisimman tehokkaasti maakunnassa.

Taulukossa 1 (s. 33) on esitetty Pohjois-Savon maaseudun kehittämisohjelman toimenpiteiden rahoitustarve (EU ja valtio sekä kuntaraha) ja käytettävät tukimuodot Manner-Suomen maaseutuohjelman 2014–2020 toimenpiteissä 1-10.

PAINOPISTE 1: PERUSMAATALOUS

Tavoitteena kestävä tuotannon tehostaminen

Vuonna 2011 Pohjois-Savossa oli noin 4 200 maatalous- ja puutarha-alan yritystä. Yleisin maatilojen tuotantosuunta oli lypsykarjatalous. Arvioiden mukaan vuonna 2020 Pohjois-Savossa on noin 3500 maatalous ja puutarha-alan yritystä ja yleisin maatilojen tuotantosuunta on edelleen lypsykarjatalous (noin 900 maitotilaa). Pohjoissavolaisen ruokaketjun perustaa, perusmaataloutta halutaan edelleen vahvistaa ja tavoitteena onkin, että Pohjois-Savo on vuonna 2020 maan johtava maidontuotantoalue ja vahva naudanlihan tuotantoalue.

Luomutuotannon osuus maatalouden kokonaistuotannosta on Pohjois-Savossa noin 10 % peltopinta-alasta. Luomutuotantoa harjoittavista tiloista suurin osa on kotieläintiloja (maito/emo/lihanauta) ja peltokasveja viljeleviä kasvitiloja. Luomutuotteiden kysyntä ja arvostus on lisääntynyt lähiruoan kysynnän kasvaessa, mutta alueen elintarviketeollisuus kärsii luomuraaka-aineen niukkuudesta. Kuitenkin vuonna 2012 luomutiloja tuli mukaan valvontaan aiempaa enemmän, varsinkin luomukotieläintuotantoon. Pohjois-Savossa luomutuotannon lisäämiseen olisi potentiaalia esim. luomunaudanlihan tuotannossa siten, että myös lopputuotteet saadaan markkinoille luomuna. Koko luomunautaketjua tulisi kehittää siten, että luomukasvat kasvatetaan luomutiloilla. Maatilainvestointien rahoituksessa tulee huomioida luomukotieläintuotannon erityispiirteet esim. eläinten tilavaatimusten ja ulkoilutustilojen suhteen.

”Pellolta pankkiin” - Osaaminen kilpailukykytekijänä

Maakunnassa on useita nauta- ja nurmitutkimuksen arvostettuja toimijoita (mm. MTT, UEF, Savonia AMK, EVIRA) sekä alan yrityksiä ja yhdistyksiä. Näistä MTT:n Maaninnan toimipiste on tällä hetkellä alan suurin tutkimusyksikkö Suomessa. Myös alan koulutus on maakunnassa vahvaa. Ylä-Savon ammattiopisto ja Savon ammatti- ja aikuisopisto tarjoavat monipuolista luonnonvara- ja ympäristöalan ammatillista koulutusta nuorille ja aikuisille. Savonia ammattikorkeakoulu tarjoaa agrologin opinnot erikoistuen kotieläinyrittämiseen tai hevostalouslyrittämiseen sekä ylemmän agrologin (YAMK) tutkinnon. Sekä perus- että erikoismaatalouden osaamisen ja tiedon jalkauttajana alueella toimii mm. asiantuntijapalveluita tarjoava ProAgria. Lisäksi alueelta löytyy myös vastaavia asiantuntijapalveluita tarjoavia yrityksiä. Tulevaisuudessa koulutuksen ja kehittämistyön tavoitteena tulee olla koko tuotantoprosessin hallinta ”pellolta pankkiin”. Maatalouden vahvan aseman säilyttäminen edellyttää asiantuntijapalveluilta alan huippuosaamista ja palveluiden helppoa saatavuutta. Tutkimus-, koulutus-, neuvonta- ja kehittämistoiminnan yhteistyötä tulee edelleen vahvistaa. Keskeisessä roolissa ovat monialaiset toimijaryhmät, jotka osallistuvat tiedon tuottamiseen ja levittämiseen toiminnan kaikissa vaiheissa. Tutkimuksen ja kehittämistyön tulee tuottaa ongelmanratkaisumalleja ja avata niiden merkitys käytännössä (euroina). Yhteistyö ja verkostoituminen tukevat sekä liiketoiminnan kannattavuutta että työssä jaksamista.

Infrastruktuurin riskienhallinta

Maatalouden kannalta tärkeän infrastruktuurin ylläpitäminen ja erityisesti alempiasteisen tieverkon liikennöitävyyden varmistaminen sekä toimivat, nopeat laajakaistayhteydet ovat välttämättömiä. Puhtaan veden ja sähkön saannin varmistaminen (esim. myrskyjen aiheuttamien sähkökatkojen aikana) maataloilla on yritysten riskienhallintaa. Perusmaataloudella on paljon kerrannaisvaikutuksia maakunnan muihin elinkeinoihin, mm. teollisuuteen, kauppaan ja kuljetukseen. Perusmaataloudella on myös aluepoliittista merkitystä: alkutuotannolla on vaikutusta maaseudun pysymiseen asuttuna. Tulevaisuuden haasteena onkin, miten maidon ja lihantuotannon kannattavuutta parannetaan ja alan jatkuvuus turvataan.

Ilmastomuutokseen sopeutuminen ja sen hillintä

Ilmaston lämpeneminen aiheuttaa sekä uhkia että mahdollisuuksia perusmaataloudelle. Äärisääilmiöt lisääntyvät, mm. uudet tauti-, tuholais- ja talvehtimisriskit kasvavat. Toisaalta kasvukausi pidentyy, mikä todennäköisesti mahdollistaa uusia viljelykasveja, lajikkeita ja työmenetelmiä. Ilmastomuutoksen hillinnän kannalta viljelyssä on ratkaisevaa se, miten viljellään (viljelykierto, kasvipeitteisyys ja ravinteiden tehokäyttö, ravinnekierto). Ilmastomuutokseen sopeutuminen tapahtuu mm. tutkimuksen, koulutuksen ja neuvonnan/tiedonvälityksen kautta.

Maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen

Maatalouden ympäristöasiat korostuvat tulevaisuudessa ja vesiensuojelu kuuluu painopistealueisiin myös tulevaisuudessa. Maakunnan järvien veden laatu on pääosin hyvä. Eniten kuormitusta ja ongelmia on luonnostaan runsasravinteisilla järvillä, joiden viljaville valuma-alueille on keskittynyt paljon maataloutta (Iisalmen reitti). Pohjois-Savon maatalouden suurena haasteena on lannan käsittely ja hyödyntäminen. Maidontuotannon merkittävä ympäristöteko Pohjois-Savossa olisikin **lannankäytön tehostaminen**. Kehittynyt teknologia tarjoaa jo nyt erilaisia vaihtoehtoja (mm. biokaasun tuotanto, lannan jakeistamisteknologiat), mutta haasteena on kannattavuuden kehittäminen. Investointikustannus on monessa teknologiassa korkea suhteessa tuottoihin. Lantakysymys on tällä hetkellä myös paljolti logistiikkakysymys; lannan ravinteet pitäisi saada kustannustehokkaasti kuljetettua, joten jakeistamisen hyödyntämistä tulee kehittää. Samalla myös lannan ympäristövaikutusten hallinta tehostuisi. Lannan ympäristökuormitusta voidaan vähentää koko lantaketjun kehittämisellä, ml. ravinteiden levittäminen oikeana annoksena, oikea-aikaisesti ja oikeilla menetelmillä. Uusi maatalouden ympäristöohjelma tulee laatia sellaiseksi, että se mahdollistaa maatalouden kannattavan harjoittamisen sekä välineet, joilla maatila voi vastata maataloudelle asetettuihin vähähiilisen talouden ja ympäristönsuojelun tavoitteisiin.

Biokaasu nähdään tärkeänä osana lantaongelman ratkaisua, mutta lannankäsittelylaitosten huono kannattavuus on teknologian käyttöönoton pullonkaula. Biokaasutuotannon muut vaikutukset lantaketjuun ovat energiantuottoa vaikeammin arvioitavissa, mutta voivat lopulta tuoda merkittävimmät edut maataloudelle. Lannan biokaasukäsittely asianmukaisin menetelmin vähentää lannan kasvihuonekaasu- ja ammoniakkipäästöjä sekä ravinnehuuhtoumia vesistöihin. Mineraalityypen tarpeen väheneminen biokaasuprosessin myötä edistää alueen ravinnetaseen tasapainottamista, kun ravinnekiertoja voidaan tehostaa. Biokaasutuotanto lannasta tarjoaa pohjoissavolaisille tiloille myös keinon hyödyntää rehutuotannon ylijäämänurmi kestävästi energiana ja kierrätysravinteina. Maidontuotantoalueena Pohjois-Savolla onkin mahdollisuudet nousta kansalliseksi johtajaksi lannan biokaasukäytössä.

Energiamavaraisuuden kasvattaminen maatiloilla

Kaikkia järkeviä uusiutuvia energianlähteitä tarvitaan sekä fossiilisten polttoaineiden vähentyessä ja kallistuessa että niistä johtuvien kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Koska uusiutuvakaan energia ei ole täysin päästötöntä eikä aina taloudellista, tulee tulevaisuuden tavoitteeksi energiatehokkuus. Helpointa olisi siirtyä uusiutuviin energiamuotoihin ja parantaa energiatehokkuutta jo ennen kuin fossiiliset polttoaineiden hinnat nousevat tuotannon kannalta hyvin korkeiksi. Energiatehokkuudessa huomio kiinnitetään mm. laitteiden toimintavarmuuteen ja tehokkuuteen (esim. ruokintajärjestelmät), moottoreiden kokoihin ja säätöihin, valaistuksen tehokkuuteen ja sijoitteluun (mm. heijastavat pinnat), ruokintalaitteiston energiankulutukseen sekä peltopuolella taloudelliseen ajotapaan. Lisäksi oikein tehdyt ja oikein ajoitetut laitteiden huoltotoimet parantavat maatilan energiatehokkuutta ja alentavat kokonaiskustannuksia. Tyypillisimpiä käytössä olevia lämpöenergianlähteitä ovat puupolttoaineet. Tulevaisuudessa uusien lämmönsiirtotekniikoiden kehittyminen tarjoaa mahdollisuuksia lämmön talteenotossa ja muiden uusiutuvien energiamuotojen laajemmassa käytössä (esim. maalämpö, tuuli- ja aurinkoenergia). Hajautetun energiantuotannon mahdollisuuksia voidaan edistää monella tapaa (esim. maatalouden lämpöenergian hankinnan ulkoistaminen ja energiamavarainen maatila).

Maitotalous Pohjois-Savossa ja tavoitteet tulevalle ohjelmakaudelle

Pohjois-Savo on vahvaa nurmi- ja maidontuotantoaluetta. Maakunnan osuus Suomen maidontuotannosta on reilu 14 % (noin 310 milj. litraa). Maatalouden myyntituloista n. 70 % tulee maidosta ja on arvoltaan reilu 130 milj. euroa vuodessa. Maitotilojen rakennekehitys on viime vuosina ollut Pohjois-Savossa maan nopeinta; uusiin tuotantorakennuksiin on investoitu selvästi muita maakuntia enemmän. Maitotaloutta halutaan edelleen vahvistaa ja tavoitteena on 340 milj. maitolitran vuosituotanto, joka tarkoittaa että maakunnan osuus Suomen maidontuotannosta vuonna 2020 olisi 15,5 %. Maidontuotannon ohella myös maidonjalostus on vahvaa Pohjois-Savossa. Maakunnassa on kaksi merkittävää tuotantolaitosta ja näiden jalostama maitomäärä (n. 380 milj. litraa) on enemmän kuin maakunnan oma tuotanto.

Maitotilojen ja maidontuotannon tulevaisuuden haasteita ovat investointihalukkuus, johtaminen, rahoitus sekä peltojen saatavuus. Vaikka maitotalouteen kohdistuu erilaisia muutospaineita, uskotaan maitotalalla olevan varsin hyvä tulevaisuus. Keskeinen tekijä on maitotaloustuotteiden kysynnän kasvu kansallisesti ja

kansainvälisesti. Kysynnän on arvioitu kasvavan tarjontaa nopeammin. Jalostava teollisuus kehittää jatkuvasti uusia maitopohjaisia tuotteita kulutuskysynnän mukaan. Lyhyellä aikavälillä (vuoteen 2020) suurimmat haasteet kohdistuvat alkutuotantoon. Maitokiintiöiden poistuminen v. 2015 ja EU:n maatalouspolitiikan uudistuminen luovat epävarmuutta tuottajien keskuudessa. Kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa maidon tuotantokustannusten hallinta on elinehto. Tämä edellyttää mm. rehukustannusten, valkuaisomavaraisuuden, lehmien eliniän ja hyvinvoinnin tutkimusta ja kehittämistä.

Naudanlihantuotanto Pohjois-Savossa ja tavoitteet tulevalle ohjelmakaudelle

Vuonna 2012 naudanlihaa tuotettiin Suomessa 80,4 milj. kiloa ja kulutus oli n. 99 milj. kiloa. Pohjois-Savossa tuotettiin suomalaisesta naudanlihasta noin 14 % eli 11,1 milj. kiloa. Tavoitteeksi asetetaan, että kotimainen naudanlihantuotanto nostetaan vastaamaan kysyntää vuoteen 2020 mennessä. Tämä tarkoittaa, että tulevina vuosina Pohjois-Savossa naudanlihaa tuotetaan 14-15 milj. kiloa. Alueen maatalouselinkeinon kilpailukyvyyn kannalta naudanlihantuotanto on tärkeää. Voimakas maidontuotanto luo hyvän pohjan maitorotuihin ja maito-liharisteytysvasikoihin perustuvalle lihantuotannolle. Maitotilat erikoistuvat lehmämäärän kasvaessa, joten vasikat ohjautuvat yhä enemmän erikoistuneeseen tuotantoon. Pohjois-Savo on tuotantoedellytyksiltään erinomaista nurmituotantoaluetta, joten nurmeen perustuva lihantuotanto on myös eettisesti kestävällä pohjalla. Lisäksi heikommalla viljelyllä olevilla nurmipelloilla sekä kesannoilla on vielä peltopotentiaalia laajentuvien tilojen käyttöön.

Alueella on **3-vaihekasvatukseen perustuvaa erikoistunutta naudanlihantuotantoa**, jolla varmistetaan että syntyneet vasikat kasvatetaan Pohjois-Savossa ja lihasta saatavat eurot pysyvät alueella. Tämä tukee myös eläinten hyvinvointinäkökulmaa ja vasikkahävikin pienentämistä. Lihantuotannon osalta alueen teurastuskapasiteetin kehittäminen (mm. pienteurastamot, tyhjien tilojen hyödyntäminen) on tulevaisuuden haasteena. **Pihvikarjankasvatuksen** ja **emolehmätuotannon** laajentamiselle on hyvät mahdollisuudet. Lähiruoan arvostuksen lisääntyminen ja korkealaatuisen pihvilihan kysyntä tarjoavat mahdollisuuksia tuotannon lisäämiselle. Emolehmäkasvatuksessa myös viljelyyn huonosti sopivat peltoalueet voidaan hyödyntää. Emojen määrään voidaan kuitenkin arvioida korkeintaan hienoista kasvua, mikäli tukipolitiikassa ei tapahdu merkittävää nousua.

Muu lihantuotanto

Maakunnan lihantuotannon pienemmille toimialoille (sikatalous, siipikarja ja lampaanliha) ei aseteta omia tavoitteita, vaikka niiden kehittämistä voidaan joissain määrin tukea. Näiden toimialojen taustalla ovat kannattavuusongelmat, joihin toimenpiteillä on vaikea vaikuttaa. Sianlihan tuotannon merkitys Pohjois-Savossa on ollut vähenevä ja suuntaus näyttää jatkuvan. Alueella on kuitenkin merkittäviä jalostuseläinten tuottajia. Siipikarjankasvatus on ollut alueella pienimuotoista. Lampaanlihan kysynnän kasvu on tuonut tarvetta lisätä lampaanlihan tuotantoa Itä-Suomessa ja hyvin käynnistynyttä kehittämistyötä tulee jatkaa.

Maitotalouden ja lihantuotannon jatkuvuuden varmistaminen - sukupolvenvaihdokset

Nuoret viljelijät ovat yhtenä pääteemoista tulevalla ohjelmakaudella. Arvioiden mukaan aloitustukeen oikeutettujen tilojen lukumäärä on noin 45 tukipäätöstä vuositasona. Esim. maidontuotannosta luopuu vuosittain noin 5 % tiloista Pohjois-Savossa. Osa lopettavien tilojen poistumasta korvautuu vielä nykyisten navettojen tehokkaammalla käytöllä. Tavoitteeksi asetettuun maitomäärään pääseminen edellyttää kuitenkin paljon uusia lehmäpaikkoja ja tarkoittaa maitotiloilla (9500 kg keskituotoksella) vuosittain 25 sukupolvenvaihdon toteutumista. Tulevat muutokset luopumistuen ehdoissa määrittelevät pitkälti ohjelmakauden sukupolvenvaihdosten määrää. Pahin skenaario olisi lähes täydellinen tauko sukupolvenvaihdoksiin. Sukupolvenvaihdosten tekoa voidaan edistää myös esim. ohjaamalla tiloja erilaisiin kehittämisspolkuihin, yhtymä/yhtiö vaihtoehtoihin. Tavoitteena on, että vuositasona maito- ja lihatiloilla tehdään vähintään noin 30 sukupolvenvaihdosta vuosittain. Lihantuotannon osalta tavoitteeksi asetettuun lihantuotantomäärään pääseminen edellyttää vuositasona 2000 uutta eläinpaikkaa. Muiden tilojen (viljanviljely ja nurmi) sukupolvenvaihdosten määrä vuositasona on noin 10 kpl.

PERUSMAATALOUS / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Tiedonvälitys, koulutus, tutkimus ja kehitystyö Pohjois-Savoa kehitetään nurmen- ja maidontuotannon maan johtavaksi osaajaksi ja naudanlihan tuotannon osalta vahvaksi osaajaksi, jolla on hyvin toimivat kansalliset ja kansainväliset toimintaverkostot Työvoiman saatavuus Maatilojen työvoiman saatavuus varmistetaan sekä kotimaisen että ulkomaisen työvoiman rekrytoinnilla. Varmistetaan riittävä työnantajaosaaminen sekä <i>ulkomaalaisen työvoiman osaaminen, kielikoulutus ja kotoutus (+ESR)</i>	▪ Koulutuksella, neuvonnalla ja monialaisilla toimijaryhmillä varmistetaan, että perusmaatalouden tuotantoprosessit hallitaan hyvin kokonaisuutena ▪ Alueen tutkimus, koulutus ja neuvonta verkostoidaan vahvemmin alan kotimaisiin ja ulkomaisiin toimijoihin. Kansainvälisessä toiminnassa hyödynnetään erityisesti olemassa olevia kv-yhteistyöverkostoja ▪ Alan toimintaa ja osaamista kehitetään mm. osallistavan lähestymistavan ja operationaalisten ryhmien kautta: tutkimus, koulutus, tuottaja, teollisuus (Horizon 2020) ▪ Luodaan ns. demonstraatiotiloja, joissa testataan uusia toimintamalleja ▪ Edistetään osaavan työvoiman saatavuutta mm. koulutuksen, verkottumisen sekä rekrytoinnin kehittämisen avulla sekä työvoiman vuokraustoiminnan kehittämisellä ▪ Edistetään työnantajaosaamista sekä ulkomaalaisen työvoiman erikoisosaamista (koulutus ja tiedotus) ▪ Edistetään työvoiman saantia, maaseutuammattien vetovoimaisuutta ja arvostusta (mm. kampanjat ja Maaseutuammattiin ry:n toiminta)
PERUSMAATALOUS / TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Yhteistyö ja verkostot Varmistetaan alan palveluiden helppo saatavuus sekä maatalouden tarvitsemien tukipalveluiden riittävyys ja laatu (mm. suunnittelu- ja ICT-palvelut) Infrastruktuuri ja riskienhallinta Alueella on toimiva infrastruktuuri ja nopeat laajakaistayhteydet maidon ja lihantuotannon toimivuuden kannalta Varmistetaan maatalouden riskienhallinta	• Kehitetään mm. neuvontapalveluiden laatua ja saatavuutta ja edistetään esim. sähköisten palveluiden käyttöönottoa ▪ Tuetaan toimivien ja nopeiden laajakaistayhteyksien saatavuutta maataloille (kyläverkot) ▪ Edistetään tilojen riskienhallintaosaamista ja tuetaan mm. sähkönsaannin turvaamista maataloilla kriisitilanteissa (esim. aggregaattien yhteiskäyttö, maakaapelit)

PERUSMAATALOUS / YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Kestävä tuotannon tehostaminen Maatilat ovat liiketaloudellisesti kannattavia, tekevät kannattavia investointeja ja hallitsevat koko alkutuotannon prosessin ”pellolta pankkiin” Maidontuotanto on kannattavaa ja tuotantomäärät vastaavat tavoitteisiin	▪ Kannustetaan maatiloja/yrittäjiä kehittämismyönteisyyteen ja rahoitetaan kannattavia, erikokoisia, maatilainvestointeja ▪ Varmistetaan kasvavan yrityskoon hallinta ja edistetään maatalousyrittäjien strategista -/johtamisosaamista: prosessinhallinta, työnkäytön hallinta, erikoistuminen, laatuajattelu, yrittäjähenkisyys jne. ▪ Edistetään maatilojen ulkoistamisosaamista ▪ Edistetään uusien yritysmuotojen kehittämistä ja mallintamista: yhteisnavetat/kasvattamot, yhteistyön ja alihankintaketjujen edistäminen, erikoiskasvien tuotanto ▪ Maatilainvestoinneissa huomioidaan myös rehunhankinta: kehitetään peltoviljelyn tuottavuutta navettaa palvelevasti ▪ Parannetaan rehun saatavuutta ja laatua kasvinviljely- ja maitotilojen yhteistyöllä ja varmistetaan rehuviljan tulo myyntiin esim. lähirehutiimin kautta ▪ Parannetaan tuotannon tehokkuutta ja kannattavuutta kehittämällä koneurakointipalveluja ja koneyhteistyötä (esim. koneasematoiminnan kehittäminen) ▪ Turvataan riittävä peltoala jatkaville ja tuotantoa kehittäville tiloille esim. tilusjärjestelyjen kehittämisellä (peruslohkojen suurentaminen, lohkokuvioiden parantaminen sekä peltotiestön kehittäminen) ▪ kehitetään luomutuotantoon siirtymisen prosessia varmistamaan tilan tuotannon tasapaino eri tilanteissa
Naudanlihantuotannon kannattavuus on parantunut ja tuotetulla lihalla on toimivat markkinointikanavat	▪ Kehitetään korkealaatuisen lihan markkinointia ja myyntikanavia (mm. suoramyynä) ▪ Edistetään hyödyntämättömien laidunalueiden käyttöä esim. emolehmätuotannossa ▪ Edistetään muuta lihantuotantoa (lammas/karitsa, sika, siipikarja) ja tuetaan kannattavan tuotantoketjun rakentamista alkutuotannosta loppukäyttäjille
Varmistetaan maatilojen ja alkutuotannon jatkuvuus sekä maatilayrittäjien jaksaminen	▪ Varmistetaan alkutuotannon jatkuvuus tukemalla sukupolvenvaihdosten tekemistä ja kannustetaan spv-vaiheessa olevia tiloja yhteistyömahdollisuuksien ja uusien toimintamallien harkintaan/hyödyntämiseen ▪ Tuetaan maatilayrittäjien työssä jaksamista vertaisryhmien ja verkostoitumisen kautta ▪ Edistetään tilakohtaista työikäytön hallintaa ja sitä kautta työhyvinvointia

Innovaatiot Maatilat tuottavat laadukasta raaka-ainetta uusien innovatiivisten tuotteiden jalostukseen Varmistetaan maatalouden kilpailukykyä ja ympäristönsuojelua tukevien innovaatioiden syntymistä ja hyödyntämistä Asiakastarvelähtöisyys Ruoantuotanto pystyy vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin: hyvinvointi, kuluttajien laatu- ja ympäristötietoisuus	• Edistetään uusien innovaatioiden tuottamista ja hyödyntämistä: uudet viljelymenetelmät, ympäristöteknologia ja uudet toimintamallit, yhteistyö ja benchmarkkaus yhdessä ulkomaisten toimijoiden kanssa • Maito- ja naudanlihapohjaiset innovatiiviset tuotteet sekä muut hyvinvointia edistävät elintarvikkeet ▪ Edistetään uusien ideoiden fasilitointia ja kaupallistamista esim. innovaatiokilpailuilla ja edistämällä tuottajien omien innovaatioiden siirtoa yleiseen käyttöön ▪ Parannetaan maidon ja lihan tuotantoketjun läpinäkyvyyttä (laatu ja kuluttajanäkökulma) ▪ Edistetään maakunnan tuotteiden arvostusta: elinkaari- ja ympäristövaikutusanalyysit, kampanjat, kuluttajahinnan muodostumisen ”avaus”
---	--

TUKIMUODOT JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI: 8,5 milj. €/kausi YRITYSTUKI: INVESTOINTITUKI: 35 milj. €/kausi maitotilat noin 29 milj. €/kausi lihatilat noin 6 milj. €/kausi ALOITUSTUKI: 8 milj. €/kausi	Koulutus-/tiedostushankkeet 5 kpl/kausi Koulutettujen määrä 1200 hlöä/kausi Koulutukseen osallistuvien tilojen määrä: minimimitavoite 50 % maito- ja nautatiloista, yhteensä 900 tilaa Kehittämishankkeet 10 kpl/kausi Uuden verkostot ja toimintamallit 10 kpl/kausi Käyttöön otetut innovaatiot 10 kpl/kausi Tuotettu maitomäärä 340 milj. litraa/vuosi Maitotilainvestoinnit uudet navetat 15 kpl/vuosi peruskorjaukset 20 kpl/vuosi Tuotettu naudanlihamäärä 14 milj. kg/vuosi Lihatilainvestoinnit uudet kasvattamot 7 kpl/vuosi peruskorjaukset 15 kpl/vuosi Sukupolven vaihdokset maito- ja lihatilat 30 kpl/vuosi vilja- ja nurmitilat 10 kpl/vuosi

PAINOPISTE 2: ERIKOISMAATALOUS

Erikoismaatalouden kestävä tuotannon tehostaminen

Pohjois-Savon erikoismaatalous perustuu tehokkaaseen marjojen, muiden puutarhakasvien, perunan ja yrttien viljelyyn sekä luonnontuotteiden keruuseen. Aiemmat panostukset ja pitkäjänteinen kehittämistyö näkyy erityisesti marjanviljelyssä. Erikoismaatalouden tulevaisuuden perustana ovat samat vahvuudet ja mahdollisuudet kuin perusmaataloudessakin eli puhdas ympäristö, elintarvikkeiden laadun ja alkuperän merkityksen korostuminen sekä terveellisyys. Erikoismaatalous vahvistuu edelleen ja tarjoaa vaihtoehdon tuotantosuuntaa vaihtaville tiloille. Kehittämishaasteina ovat mm. tilakohtainen kannattavuus, tuotantomäärän kasvattaminen, laatu ja jäljitettävyyden varmistaminen.

Pohjois-Savossa viljellään puutarhakasveja noin 450 tilalla. Mansikkaa ja vadelmaa tuotetaan n. 30 % koko valtakunnan satomäärästä ja marjakasvien viljelyssä on peltoa noin 1300 hehtaaria. Sisä-Savo, jonne marjanviljely painottuu, saa maatalouden myyntituloista noin puolet marjakasveista. Tulevaisuudessa marjojen tuotannon asema vahvistetaan kehittämällä viljelijöiden ammattitaitoa sekä uusien tekniikoiden, tuotanto-, ja markkinointikeinojen käyttöönottoa. Ohjelmakauden 2014-2020 tavoitteena on maakunnan osuuden kasvattaminen valtakunnallisesti erityisesti marjojen tuotannon osalta. Tavoitteena on erityisesti nostaa mansikan ja mustaherukan satotasoa ja kehittää laadullista kilpailukykyä sekä lisätä tuotannon kustannustehokkuutta ja parantaa marjayritysten kannattavuutta tuomalla tilatasolle uutta tietoa ja teknologiaa marjakasvien kokonaisvaltaiseen hyödyntämiseen.

Pohjois-Savon luonnonmukaista kasvintuotantoa harjoittavista tiloista merkittävä osa toimii erikoismaataloudessa ja alalta löytyy maakunnastamme vankkaa osaamista. Luomutuotteiden kysyntä ja arvostus kuluttajien parissa on lisääntynyt lähiruoan kysynnän kasvaessa, mutta jatkojalostava elintarviketeollisuus kärsii edelleen luomuraaka-aineen määrällisestä niukkuudesta sekä epätasaisesta tarjonnasta. Erikoiskasveihin – erityisesti marjoihin ja vihanneksiin – perustuvan luomutuotannon lisäämiseen on maakunnassamme hyvät mahdollisuudet, mutta se edellyttää myös resurssien löytymistä viljelijöiden koulutukseen sekä käytännön tutkimuksen soveltamiseen tilatasolla.

Maakunnassa tehtyä pitkäjänteistä marjanviljelyn tutkimusta, kehitystyötä ja koulutusta vahvistetaan edelleen olemassa olevien ja uusien verkostojen kautta (mm. Marjaosaamiskeskus, Itä-Suomen yliopisto, Helsingin yliopisto, MTT, Metla ja jatkossa uusi luonnonvarakeskus). Itä-Suomen yliopisto on vahvistanut marjojen laatutekijöihin liittyvää tutkimusyhteistyötä Turun yliopiston ja kansainvälisten tutkimusryhmien kanssa ja tätä tullaan hyödyntämään Pohjois-Savon marjaelinkeinon kehittämisessä. Ympäristöasioiden merkityksen kasvaessa tulevaisuudessa tulee huolehtia, että tuottajilla on saatavilla ajantasaista tietoa.

Avomaan vihannestuotannossa merkittävä viljelykasvi on sipuli, jota tuotetaan lähes neljännes koko maan tuotannosta. Näin suuren markkinaosuuden säilyttäminen edellyttää tutkimuksen kautta saatavaa lisäarvoa ja kilpailuetua, joka tukee yritystoiminnan kannattavaa kasvua. Muiden vihannesten osalta on muutamia erikoistuneita tiloja, joiden markkina-alueena on koko maa, mutta suurin osa vihannestuotannosta käytetään omassa maakunnassa. Lisäksi maakunnassa on muutamia kymmeniä perunatiloja.

Yrtit ja maustekasvit ovat uusimpia viljelykasveja alueella. Yrttien ja maustekasvien kysyntä on kasvanut lähiruoan myötä. Kotimaiset mausteyrtit ovat arvostettuja puhtauden ja aromikkuuden vuoksi. Uusia viljelijöitä tarvitaan; yrtti- ja erikoiskasvien viljely onkin yksi vaihtoehto tuotantosuuntaa vaihtavalle tilalle. Myös **villikasvien ja metsäsienten** käyttö on lisääntynyt ja keruutuotteiden tuotteistamisessa on paljon mahdollisuuksia. Uusia yrittäjiä ja uusia tuotteita tarvitaan sekä villikasvien että sienten keruuseen ja jalostukseen elintarvikkeiksi ja hoitotuotteiksi (mm. erilaiset uutteet juoma- ja kosmetiikkateollisuuteen sekä eläinten hoitotuotteet). Viljely ja keruutoiminta vaativat verkostoitumista, ammattimaisuutta ja uusien yritysmuotojen kehittämistä. Luonnonmarjojen kysyntä on voimakkaassa kasvussa ja esim. mustikkaa viedään kokonaisena ja jalosteina yhä enemmän ulkomaille. Luonnonmarjat ovat Pohjois-Savon arvokas bioresurssi, jota alueella tulisi huomattavasti enemmän kerätä ja jatkojalostaa vientituotteiksi.

Marja-, vihannes- ja erikoiskasvitilojen **työvoiman saatavuus** on haasteena tulevaisuudessa. Ulkomainen työvoima on kriittinen tuotantontekijä. Ulkomaisen työvoiman saatavuuteen vaikuttaa mm. lähtömaiden

taloustilanne, verotus, satokauden ajoittuminen, byrokratia ja välitystoiminnan ongelmat. Alalla tarvitaan riittävästi työnantajaosaamista. Ulkomaalainen työvoima tarvitsee koulutusta (kasvinsuojelu, hygieniakoulutus jne.), jotta lakien vaatima osaaminen täyttyy. Mahdollisuutena voidaan nähdä lisäksi viljeltyjen ja luonnonkasvien poiminnan työvoimatarpeiden yhdistäminen työvoiman saannin tukemiseksi.

Myös erikoismaatalouden toimivuus edellyttää toimivan **infrastruktuurin**, erityisesti alempiasteisen tieverkon liikennöitävyyden päivittäis/tuoretuotekuljetuksiin sekä toimivia laajakaistayhteyksiä. Puhtaan veden ja sähkön saannin varmistaminen ovat yritysten riskienhallintaa. Myös erikoismaataloudella on kerrannaisvaikutuksia muihin elinkeinoihin, mm. teollisuuteen, kauppaan ja kuljetukseen.

Ilmastomuutokseen sopeutuminen ja ilmastomuutoksen hillintä

Ilmaston lämpeneminen tuo sekä uhkia että mahdollisuuksia myös erikoismaataloudelle. Äärisääilmiöt lisääntyvät ja ilmaston lämpeneminen tuo myös erikoismaatalouteen uusia tauti-, tuholais- ja talvehtimisriskejä. Toisaalta kasvukauden pidentyminen todennäköisesti mahdollistaa uusia viljelykasveja ja lajikkeita. Ilmastomuutokseen sopeutuminen tapahtuu mm. uusien viljelytekniikoiden avulla sekä tutkimuksen, koulutuksen, neuvonnan ja tiedonvälityksen kautta. Erikoismaataloudesta ei aiheudu merkittävää ympäristökuormitusta, mutta siitä huolimatta peruna- ja puutarhatuotannon ympäristökuormitusta suunnitellaan, toteutetaan, mitataan ja seurataan täsmällisesti. Tähän ohjaavat myös asiakasvaatimukset ja -tarpeet. Esim. marjantuotannossa käytössä olevalla tihkukastelulla voidaan lannoitteen käyttö kohdentaa tarkoituksenmukaisesti. Erikoismaataloudessa muodostuvien jätteiden vähentämistä ja käsittelyä voidaan kehittää mm. tuotannon sivuvirtoja hyödyntämällä.

ERIKOISMAATALOUS / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Koulutus Erikoismaatalouden harjoittajien osaaminen vastaa alan kehittämishaasteisiin ja tuotantotavoitteisiin Tutkimus ja kehitystyö Pitkäjänteinen Itä-Suomen yliopiston kansainvälinen ja innovatiivinen tutkimus tukee alueen kilpailukyistä marjantuotantoa. Terveet taimet turvaavat tuotantoa. Kehitetään marjanviljelyn koetilatoimintaa innovaatioympäristönä Työvoiman saatavuus Maatilojen työvoiman saatavuus varmistetaan koti- ja ulkomaisen työvoiman rekrytoinnilla <i>Ulkomaalaisen työvoiman kielikoulutus ja kotoutus (+ESR)</i>	- Maakunnassa olevaa korkeatasoista marjojen ja erikoiskasvien viljelykoulutusta sekä yritys- ja erikoiskasvien viljely- ja poimijakoulutusta kehitetään; yhteistyöverkostoissa alan huippuosaajat koti- ja ulkomailta - Tutkimustietoa siirretään yrittäjille mm. aktiivisen tiedottamisen, neuvonnan ja koulutusten kautta (mm. tuotanto, jalostus, kasviterveys) - Edistetään tutkimuksen, koulutuksen, neuvonnan ja yrittäjien verkostoitumista ja lisätään valtakunnallista ja kansainvälistä innovatiivista tutkimustoimintaa - Kehitetään innovatiivisen tutkimuksen kautta erikoiskasvien kokonaisvaltaista hyödyntämistä maatiloilla - Vahvistetaan Itä-Suomen yliopiston, luonnonvarakeskuksen ja koetilojen henkilö- ja laiteresursseja - Selvitetään erikois- ja villikasvien viljelymahdollisuuksia koetilalla - Panostetaan tuotantotavan turvallisuuden kehittämiseen: esim. malli jäämättömästä marjasta - Varmistetaan terve ja laadukas kotimainen taimituotanto oman maakunnan alueelle - Kehitetään viljelykiertoa ja edistetään uusien viljelymenetelmien käyttöönottoa - Kehitetään viljelijöiden työnantajaosaamista koulutuksella - Edistetään työvoiman saantia mm. rekrytointitoimintaa kehittämällä
ERIKOISMAATALOUS / TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Luodaan marjantutkimuksen ja neuvonnan huippuosaamiskeskittymä Pohjois-Savoon, jossa vahva osaaminen tuo kilpailuetua marjaelinkeinoille Luodaan maakunnallinen erikoismaatalouden tuottajaorganisaatio, joka yhdessä yhteistyöverkostojen kanssa varmistaa tuotteiden markkinoinnin Logistiikan kehittäminen	- Luodaan marjantutkimuksen ja neuvonnan huippuosaamiskeskittymä Pohjois-Savoon, jossa korkeatasoinen tutkimus ja asiantuntijapalvelut tuo merkittävää kilpailuetua alueen marjaelinkeinoille - Edistetään verkostoitumista maakunnan ulkopuolelle (valtakunnallinen ja kansainvälinen yhteistyö)) - Tuetaan maakunnallisen marjantuottajien tuottajatoimialaorganisaation perustamista esim. verkoston kokoamisella ja kartoituksilla (toimenpiteenä henkilöresurssit, verkoston rakentaminen, koulutukset, opintomatkat jne.) - Tuetaan maakunnallisen, muiden erikoiskasvien tuottajatoimialaorganisaation perustamista esim. verkoston kokoamisella ja kartoituksilla (kts. ed.) - Turvataan tuotteiden kuljetukset kehittämällä tilojen yhteistä logistiikkaa - Edistetään maakunnallisen terminaalin perustamista

ERIKOISMAATALOUS/ YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Vahvistetaan marjan ja erikoiskasvien markkinaosuuksia Vahvistetaan Pohjois-Savon edelläkävijäasemaa sipulin innovatiivisena tuotantoalueena ja kehitetään avomaan maustekasvien ja luonnonmarjojen sekä villikasvien liiketoimintamahdollisuuksia Yritystoiminnan jatkuvuuden turvaaminen Innovaatiot Tuotannossa hyödynnetään uusia tekniikoita sekä kasvien bioaktiivisia ominaisuuksia Asiakastarvelähtöisyys Kuluttajanäkökulma on huomioitu marjan- ja erikoiskasvien tuotannon kehittämisessä ja tuotekehityksessä	- Tuetaan erikoismaatalouden tuotantoon liittyviä kannattavia yritysinvestointeja: uusien yritysten alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämis- ja laajennusvaiheissa - Parannetaan erikoismaatalouden viljelyn tuottavuutta ja osaamista: viljelymenetelmien kehittäminen, tilakohtainen kannattavuus ja kustannustehokkuus, tuotantomäärän kasvattaminen, johtaminen, erikoistuminen, laatu jne. - Kehitetään sipulintuotantoon uusia tutkimukseen perustuvia innovatiivisia liiketoimintamahdollisuuksia - Edistetään sukupolvenvaihdosten ja tilakauppojen tekemistä - Tuetaan toimijoiden verkostojen ja vertaisryhmien rakentamista ja toimintaa (mm. mentorointi, benchmarkkaus, opintomatkat, pienryhmäkoulutus, tilakoetoiminta) - Edistetään kotimaisten avomaaviljelyssä olevien maustekasvien ja villiyrtytien viljelyä ja neuvontaa: viljelyvarmat lajikkeet, taimikasvatus ja viljelyteknologia - Edistetään keruutuotteiden keräämistä ja alan ammattimaisuutta koulutuksella ja pilotoimalla uusia toimintamalleja - Tuetaan yrityksiä vastaamaan kuluttajien laatuvarmuuden kasvamiseen ja kulutuskäyttäytymisen muutoksiin (mm. markkinatutkimukset) - Tuetaan markkinointia, joilla tuotannon kilpailukykytekijät saadaan esille: puhtaus, jäämättömyys, laatu, ekotehokkuus, jäljitettävyys, tuotantoketjun brändäys

TUKIMUOTO JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI 2,5 milj. €/kausi YRITYSTUKI: INVESTOINTITUKI: <i>ei tuen piirissä</i> ALOITUSTUKI: 1 milj. €/kausi	Koulutus ja tiedotushankkeet 2 kpl/kausi Koulutettujen määrä 250 hlöä Koulutuksiin osallistuneiden tilojen määrä: minimitaloite 60 % puutarhakasveja viljelevistä tiloista, yhteensä 250 tilaa Kehittämishankkeet 6 kpl/kausi Uuden verkostot ja toimintamallit 5 kpl/kausi Käyttöön otetut innovaatiot 10 kpl/kausi Satotason nostaminen: mansikka 6500 kg/ha Tuotantoala: mansikka 900 ha, muut marjat 550 ha Sukupolvenvaihdot: 5kpl/vuosi

PAINOPISTE 3: ELINTARVIKEJALOSTUS

Pohjois-Savo on vahvaa marjan ja maidon tuotantoaluetta, mikä näkyy myös elintarvikejalostuksessa. Maitoa, marjoja ja lihaa jalostavien elintarvikeyritysten toimintaedellytykset vaikuttavat myös alueen maataloustuotannon toimintaedellytyksiin. Maitoalan tulevaisuuden kannalta tärkeää on jalostavan teollisuuden sijoittuminen ja investoinnit maakuntaan. Pohjois-Savon elintarviketeollisuus jakaantuu määrällisesti lukuisiin pieniin mikroyrityksiin ja toisaalta muutama jo pitkään toimineisiin valtakunnallisiin yrityksiin. Maakunnassa on noin 170 elintarviketeollisuuden yritystä, joissa työskentelee noin 1 700 henkilöä. Alan työllisten määrä näyttäisi säilyvän jatkossa lähes ennallaan.

Maakunnan lihantuotannon (mm. naudanliha, karitsanliha) kannattavuuden parantaminen edellyttää uusia teurastamo- ja markkinointiratkaisuja. Alueen mahdollisuudet kasvattaa sekä lihantuotantoa että jalostusta olisivat hyvät, mutta keskeisenä ongelmana lihanjalostuksessa ja sen kehittämisessä on teurastamotoimintaa ja lihanjalostusta koskevan lainsäädännön muutokset ja vaatimusten tiukkeneminen.

Tehty kehittämistyö näkyy mm. 1990-luvulla perustettujen yritysten kasvuna sekä toiminnan kehittymisenä valtakunnalliseksi. Elintarvikeyritysten määrä on kuitenkin vähentynyt ja uusia yrityksiä elintarvikealalle on perustettu viime vuosina odotettua vähemmän. Toisaalta toimivien yritysten tehokkuus on parantunut. Alueen elintarvikeyritysten yrityspohjaa tulisi kasvattaa ja lisätä toimialan osaamista ja ammattimaisuutta sekä yhteistyötä mm. volyymien varmistamiseksi. Lähi- ja luomuruoan arvostuksen kasvu tuo uusia mahdollisuuksia nimenomaan uusille pienille yrityksille.

Maakunnan valtakunnallisestikin arvostettu ravitsemus- ja terveystieteiden osaaminen ei ole konkretisoitunut odotetulla tavalla pienissä elintarvikeyrityksissä. Syynä tähän ovat olleet mm. yritysten resurssien niukkuus sekä lainsäädännön asettamat tiukat vaatimukset. Alan jatkuvuuden haasteina ovat lisäksi yrittäjien ikääntyminen sekä koulutetun työvoiman saanti. Osaaminen on haasteena erityisesti pienissä elintarvikeyrityksissä, joissa muutaman henkilön tulisi hallita tuotekehitys ja tuotanto, markkinointi ja myynti. Maakunnassa on erilaisten kehittämishankkeiden myötä luotuja elintarvikealan osaamiskeskittymiä, joiden toiminnan jatkuvuus tulee varmistaa. Esim. Savonian Future Food tuottaa tuotekehitys-, elintarviketestaus- ja kuluttajatutkimuspalveluja elintarvikeyrityksille ja verkostotoimijoille. Maakunnassa (ja Itä-Suomessa) tarvitaan pysyvä, verkostomainen kehittämisorganisaatio, joka tuottaa asiakaslähtöisiä palveluja erikokoisille ja erivaiheessa oleville yrityksille (teknologia, lainsäädäntö, laatu, tuotekehitys, markkinointi jne.) ja tukee yhteistyöverkostoja mm. tuotantovolyymien kasvattamiseksi. Osaamiskeskittymän asiantuntijuudesta hyötyisivät etenkin mikro- ja pk-yritykset. Haasteena on myös elintarvikealan logistiikan kehittäminen.

Tulevina vuosina elintarvikejalostuksen painoarvoa lisää myös se, että Pohjois-Savon päivitettävässä (loppuvuosi 2013) maakuntaohjelmassa elintarvikkeet tulevat olemaan yhtenä painopisteenä, jossa huomioidaan elintarvikejalostuksessa sekä prosessien kehittäminen että terveystietäkökulma. Puhtaus ja laatu ovatkin maakunnan ruokaketjun vahvuuksina ja mm. tuotannon puhtauden dokumentointia tulee hyödyntää tuotteiden markkinoinnissa. Myös kansallinen ruokastrategia ja lähiruokaohjelma tukevat pohjoissavolaista lähiruokaa, elintarvikejalostusta - koko ruokaketjua. Maakunnan elintarvikkeiden (ensimmäisen asteen) jalostajat ovat hyödyntäneet erittäin hyvin ohjelmakauden 2007-2013 maaseutuohjelman rahoitusta. Ohjelmakauden 2014-2020 vision ”Pohjois-Savo on valtakunnallisesta ja kansainvälisesti tunnettu ruokamaakunta” toteutumisesta suuri vastuu kohdistuu tähän elintarvikejalostuksen painopisteeseen.

ELINTARVIKEJALOSTUS / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Koulutus Elintarvikealan koulutus vastaa erikokoisten ja erivaiheissa olevien elintarvikeyritysten osaamistarpeisiin	- Elintarvikealan koulutusta <i>ja neuvontaa</i> kehitetään tutkimuksen, koulutuksen ja yritysten yhteistyöllä - Edistetään yrityksen kehittämistä kokonaisuutena ja kehitetään yrittäjien ”ulkoistamisaamasta”
Tutkimus ja kehitystyö Varmistetaan tutkimustiedon jalkautuminen yrityksiin	Edistetään tutkimustiedon hyödyntämistä, eri koulutusasteiden välistä yhteistyötä sekä kansainvälistä yhteistyötä
Työvoiman saanti Alueen elintarvikeyritysten työvoiman saatavuuden varmistaminen (+ESR)	Ulkomaalaisten/ maahanmuuttajien osaamista hyödynnetään henkilöstön osaamisen vahvistamisessa (mm. myynti ja markkinointi)
ELINTARVIKEJALOSTUS / TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Vahvistetaan edelleen toimialan maakunnallista osaamiskeskittymää ja elintarvikealaan erikoistunutta korkeatasoista yritysneuvontaa	- Luodaan maakunnallinen elintarvikealan osaamiskeskittymä vahvistamalla tutkimuksen, koulutuksen, neuvonnan ja yritysten yhteistyötä ja varmistetaan uuden tiedon ja teknologian saatavuus alueen elintarvikeyrityksille - Edistetään alueen elintarvikkeiden markkinoille saamista (logistiikka, suoramyymintakanavat jne.) sekä alueen tuotteiden pääsyä kansainvälisille markkinoille
ELINTARVIKEJALOSTUS / YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Yrittäjyyden vahvistaminen Varmistetaan, että alan yrityksillä on kehittymismahdollisuudet: strateginen osaaminen ja sopivat toimitilat yrittäjätoiminnan eri vaiheissa	- Tuetaan uusien yritysten alkuinvestointeja sekä investointeja yrityksen kehittämis- ja laajennusvaiheissa sekä varmistetaan yritysten hallittu kasvu - Vahvistetaan pienten yritysten strategista osaamista (mm. erikoistuminen, vastavirtastrategia, laatuajattelu) - Varmistetaan tuotekehitysoaamisen saatavuus (asiantuntijapalvelut), tuotekehitysprosessien kokonaisuus sekä markkinointi- ja myynti - Parannetaan yritysten kannattavuutta kehittämällä tuotannon sivutuotteiden hyödyntämistä - Varmistetaan raaka-aineen saatavuus verkottumalla - Tuetaan lihanjalostuksen uudistumista (mm. erikoistuotteet)
Innovaatiot Varmistetaan, että elintarvikeyrityksillä on valmiudet tuottaa ja hyödyntää innovaatioita tuotekehityksessä ja jalostuksessa	- Edistetään innovatiivisten tuotteiden vientitoimintaa (mm. Venäjä) mm. terveyttä edistävillä tuotteilla - Varmistetaan, että erityisesti <i>uudet</i> yritykset tuovat markkinoille <i>uusia</i> tuotteita (mm. hyvinvointia edistävät elintarvikkeet, kasvien bioaktiivisuuteen perustuvat tuotteet)
Asiakastarvelähtöisyys Yritykset tunnistavat ja hyödyntävät asiakastarpeet ja erilaiset trendit	Tuetaan yrityksiä vastaamaan kulutuskäyttäytymisen nopeisiin muutoksiin tuotekehityksessä ja jalostuksessa

	Edistetään pohjoissavolaista ruokaketjua maakunnallisella markkinointihankkeella (markkina-alueena Pohjois-Savo, Suomi, Pietari): luodaan markkinointi/myyntiverkosto olemassa olevien yhteyksien kautta
--	--

TUOKIMUODOT JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI 2,6 milj. € /kausi YRITYSTUKI Maataloustuotteiden jalostus 5,2 milj. € /kausi Muu elintarvikkeiden jalostus 0,9 milj. € /kausi	Kehittämishankkeet 5 kpl/kausi Hankkeisiin osallistuneiden yritysten määrä 50 kpl/kausi Uudet verkostot ja toimintamallit 5 kpl/kausi Yritysinvestoinnit: Maataloustuotteiden jalostus 3-5 kpl/vuosi Muu elintarvikkeiden jalostus 2-3 kpl/vuosi uudet yritykset 10 kpl/kausi uudet työpaikat 60 kpl/kausi uudet tuotteet 30 kpl/kausi Luodut ja/tai käyttöön otetut innovaatiot 15 kpl/kausi

PAINOPISTE 4: METSÄKETJU - PUUNTUOTANTO, BIOENERGIA JA METSIEN TARJOAMAT YMPÄRISTÖPALVELUT

Kestävä ja kannattava metsäketju

Pohjois-Savon metsätalouden vahvuuksia ovat maakunnan runsaat ja monipuoliset metsävarat sekä laaja hyväksyntä metsien taloudellisessa hyödyntämisessä. Metsäketjun tavoitteena on vahvistaa osaamista ja varmistaa kestävä puuntuotanto, puun monipuolinen käyttö sekä metsien tarjoamat ympäristöpalvelut. Maakunnan vahvuutena ovat kehittyneet puunjalostusyritykset, metsäkoneiden valmistus, metsäpuiden laadukas taimituotanto ja metsäntutkimus. Metsäala käy läpi suurta rakennemuutosta ja ala muuttuu perinteisestä, mekaanisesta ja kemiallisesta metsäteollisuudesta, yhä monimuotoisemmaksi. Pohjois-Savon alueellisen metsäohjelman (2012) päämääränä onkin metsiin perustuvan liiketoiminnan vahvistuminen ja tuotannon arvon kasvu (kotimainen puu- ja energiajalostus, metsätalousyrittäjyys, luontomatkailu, metsäalan kansainvälistyminen). Tämä toimenpideohjelma vastaa osaan näistä metsäketjun haasteista. Puuta jalostava yritystoiminta on käsitelty painopisteessä 5.

Puun tuotanto

Metsien käyttöaste ja hakkuiden suhteuttaminen kasvuun ovat keskeisiä asioita puun tuotannossa. Puuta pohjoissavolaisissa metsissä on enemmän kuin koskaan ja vuosittain kasvusta kolmannes jää lisäämään metsien puupääomaa. Metsän vuotuinen kasvu on 9,3 milj. kuutiometriä, suurin kestävä hakkuusuunnite on 6,5 milj. kuutiometriä ja hakkuiden vuositaso 5 milj. kuutiometriä, joten hakkuumahdollisuuksiin nähden metsä on vajaakäytöllä. Pohjois-Savossa on 25 000 metsänomistajaa ja yksityisten metsien kantorahatulo Pohjois-Savossa n. 140 milj. euroa. Omistuksen siirtyminen seuraavalle sukupolvelle tuo muutoksia maakunnan metsäomistuksen rakenteisiin ja siten uusia palvelutarpeita. Hallittu metsätilan sukupolvenvaihdos vaatii osaamista ja aktiivisuutta myös alan toimijoilta. Tulevaisuudessa on kysyntää mm. kokonaisvaltaisille metsäomaisuuden hoitopalveluille. Tämä edellyttää nykyisten palveluorganisaatioiden kehittämistä. Metsäketjun toimivuus edellyttää erityisesti alempiasteisen ja yksityistieverkon toimivuutta metsänhoitoa sekä puun korjuuta ja kuljetusta varten ympärivuotisesti. Lisäksi metsätalous hyödyntää tietoliikenneyhteyksiä reaaliaikaisen tiedon hyödyntämisessä ja tiedon välittämisessä niin puunkorjuun kuin metsänhoidon operatiivisessa toiminnassa sekä metsävaratiedon hankinnassa.

Metsätalouden kannattavuuden edellytyksenä on metsänhoitotoimenpiteiden oikea-aikaisuus ja liiketalousajattelun ymmärtäminen. Erityisesti metsänhoidon ja osin myös puunkorjuun palveluissa on tapahtumassa suuria muutoksia. Kehittämistyössä hyväksi havaittu keinona on testata uusia toimintamalleja pilottihankkeina, joiden tulosten pohjalta parhaat käytännöt siirtyvät laajemmin käyttöön. Metsäsektorillakin tarvitaan tiiviimpää yhteistyötä toimijoiden kesken ja kehittämistyössä tulee koota ja hyödyntää entistä enemmän tehtyjen tutkimusten tuloksia ja yhteistyön tulee kattaa koko Itä-Suomi. Alan palvelujen tuotteistaminen, kansainvälistyminen ja uusien toimintamallien käyttöönotto edellyttävät monipuolista tutkimusta ja tehokasta EU-ohjelmien hyödyntämistä. Metsäketjun kannattavuutta parantaa puun jalostaminen (mm. puukomposiitit) ja tulevaisuudessa puun kasvatusosaamista tulee kehittää myös uusia tuotteita silmällä pitäen (esim. lääkeaineissa puun koostumuksella on merkitystä). Myös puurakentamisen, mm. kerrostalorakentamisen, edellyttämää laadukasta puun tuotantoa tulee edistää.

Ilmastonmuutos lisää puun kasvua ja mahdollistaa uusien puulajien viljelyn, mutta tuo uusia tauti- ja tuholaisriskejä sekä sään ääri-ilmiöitä. Metsänviljelymateriaalin tuottamisessa huomioidaan mm. taudinkestävyysjalostuksen mahdollisuudet. Ilmastonmuutoksen sopeutumiseen liittyvää tutkimusta tarvitaan ja sitä on hyödynnettävä alan koulutuksessa kaikilla tasoilla. Pohjois-Savon runsaat metsävarat toimivat hiilinieluina ja puutuotteet varastoina; metsäenergian käyttö on kestävää tulevaisuutta.

Bioenergian mahdollisuudet

Metsätalouden tuotanto- ja toimintakentässä ovat käytössä uusimmat teknologiat ja tietotaito. Puuta riittää kaikkiin jalostusmuotoihin ja monikäytön ympärille on luotavissa uutta yritystoimintaa. Metsäenergia on yksi alan uusista mahdollisuuksista. Metsien tarjoamien raaka-aineiden kysyntä on vahvassa kasvussa ja uudet biotalouden tuotteet voivat korvata väistyviä tuotteita (mm. pyrolyysi, bioenergia ja -jalostus, energiateknologia, lääkesovellukset). Metsäbioenergia ja siihen perustuva liiketoiminta tarjoaa uusia

mahdollisuuksia erityisesti maaseudulla (mm. hajautettu energiantuotanto ja korkeampi omavaraisuus). Tällä hetkellä ollaan tilanteessa, jossa perinteiset puunkäyttömuodot vähenevät, mutta uusien käynnistyminen on vielä epävarmaa, joten toimenpiteiden suunnittelussa on oltava realistinen.

Metsien tarjoamat ympäristöpalvelut

Maakunnan metsien monimuotoisuus, ympäristöhyödyt ja hyvinvointivaikutukset mahdollistavat erilaisten luontolähtöisten hyvinvointipalveluiden ja ympäristöpalveluiden tuottamisen. Mm. luontopalveluyrittäjältä vaaditaan monen alan osaamista, joten koulutuksessa tarvitaan yhteistyötä (mm. hoiva-, metsä-, matkailu- ja luovat alat). Suomalainen ja pohjoissavolainen metsäluonto tarjoaa mahdollisuuksia myös kansainväliselle matkailulle. Lisäksi metsien virkistyskäyttömahdollisuudet (mm. marjastus, sienestys, retkeily) ovat alueen vahvuuksia.

METSÄKETJU / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Koulutus Metsänomistajien osaamisen vahvistaminen Tutkimus ja kehitystyö Edistetään tutkimustiedon jalkautusta metsänomistajille ja metsätalouden harjoittajille Työvoiman saatavuus Osaavan työvoiman saannin ja pysyvyyden varmistaminen (+ESR)	- Kehitetään metsänhoidon osaamista ja liiketalousajattelua (mm. lyhytkoulutukset uusille metsänomistajille) - Toimialaa tukevaa tutkimusta tehdään yhteistyössä alueen yritysten kanssa ja yritykset hyödyntävät tutkimusta - Puuntuotantoa kehitetään huomioimalla puunjalostus ja metsien terveydentila sekä uudet innovatiiviset tuotteet - Osallistutaan alan kansainvälisiin hankkeisiin ja jalkautetaan tutkimustietoa mm. pilotoimalla toimintamalleja tutkijoiden ja alan toimijoiden kanssa - Koulutuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistyössä huomioidaan metsän tarjoamat ympäristöpalvelumahdollisuudet - Nuorten metsäalan tuntemusta lisätään yhteistyössä alan toimijoiden kanssa (mm. Maaseutuammattiin ry)
METSÄKETJU/ TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Metsäketjun toimivuus perustuu vahvaan yhteistyöhön koko ketjun osalta Ajantasaista metsävaratietoa käytetään tehokkaasti ja monipuolisesti	- Edistetään metsäketjun toimivuutta kehittämällä yhteistyötä: METLA, Metsäkeskus, metsäyhtiöt, metsänhoitoyhdistykset, metsänomistajat - Edistetään metsävaratiedon käyttöä ja ajantasaisuutta - Edistetään itäsuomalaista yhteistyötä ja hyödynnetään kansainvälisiä ohjelmia (esim. Horizon2020)
METSÄKETJU /YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Puuntuotanto, sen arvoketjut ja innovaatiot Metsätalousyrittäjyyden vahvistaminen	- Kehitetään metsäneuvontaa ja varmistetaan toimivat metsäpalvelut muuttuvalle metsänomistajakunnalle - Kannustetaan uusien metsänomistusmuotojen käyttöönottoon (yhteismetsät, vuokrametsät, urakointi, lämpöyrittäjyys) sekä lisätään osaamista ja aktiivisuutta metsätilojen omistusjärjestelyissä - Nostetaan metsien hoidon tasoa ja hakkuiden määrää parantamalla metsänomistajien puuntuotantotaitoja ja liiketalousajattelua sekä hyödyntämällä aktiivisesti ajantasaisia metsävaratietoja

Bioenergia ja innovaatiot Maakunnan bioenergian tuotanto perustuu metsästä saatavaan raaka-aineeseen ja raaka-ainevarat mahdollistavat bioenergiaan perustuvan liiketoiminnan kasvun Metsään perustuvan bioöljyn valmistus lisää metsähakkeen käyttöä merkittävästi ja tuo työtä myös raaka-aineen hankinnan kautta Metsien tarjoamat ympäristöpalvelut ja innovaatiot Alueella on kansainvälistä metsäluontoon perustuvaa yritystoimintaa	• Edistetään bioenergiaan perustuvan liiketoiminnan kasvua ja yritysten välistä yhteistyötä sekä varmistetaan bioenergian raaka-aineen riittävä hankinta • Edistetään täysin uusista raaka-aineista tehtävien tuotteiden kehittämistä ja mm. puukemian mahdollisuuksien hyödyntämistä • Edistetään kotimaisen puun käyttöä (puurakentaminen, uudet puutuotteet ja uudet työmenetelmät) toimialakohtaisilla hankkeilla • Edistetään hajautettua energiantuotantoa tukemalla mm. pieniä ja nopealiikkeitä innovatiivisia yrityksiä • Edistetään metsään perustuvaa yritystoimintaa tutkimus-, koulutus- ja kehittämishankkeilla ja kehittämällä yritysverkostojen toimintaa ja palveluiden tuotteistamista
TUKIMUODOT JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI: 1,7 milj. €/kausi	Kehittämishankkeet 5 kpl/kausi Uudet verkostot ja toimintamallit 5 kpl/kausi Käyttöön otetut innovaatiot 5 kpl/kausi

PAINOPISTE 5: MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS

Yritystoiminnan kehittäminen pohjautuu maakunnan vahvojen toimialojen tarpeisiin, yhteistyöhön ja verkostoihin. Vahva maa- ja metsätalouden toiminta tukee ja mahdollistaa muuta yritystoimintaa ja vahva kone- ja laitevalmistus sekä metallituotteet ja näihin liittyvä alihankinta vahvistuu edelleen. Tulevalla ohjelmakaudella alueella jo toimivista yrityksistä toivotaan löytyvän kehittymishalukkuutta kasvaa ainakin kansallisen tason toimijoiksi mutta myös kansainvälisille markkinoille. Monella toimialalla on tilaa uudenlaisille yrityksille. Uudet toimialat ja toimintamallit vahvistavat perinteistä maaseutuyrittäjyyttä; myös vastavirtastrategialla pärjääminen on mahdollista. Maakunnan yrittäjyyden vahvistamiseksi erityisesti nuoria tulee kannustaa ja valmentaa yritysideoiden toteuttamisessa ja kaupallistamisessa.

Pohjois-Savon maaseutualueella vahva maatalous on pitänyt kehityskykyiset maatilat maatalouden piirissä. Toisaalta laajentavat maatilat tarjoavat mahdollisuuksia mm. urakointipalvelujen tuottamiselle. Pohjois-Savon maaseutuyritysten toimialat ovat pitkälti samoja kuin muualla Itä-Suomessa: matkailu, metalli- ja puutuoteala, kiven jatkojalostus, SOTE-ala, hevostalous, urakointi, bioenergia-ala (mm. lämpöyrittäjyys) ja erilaisten palvelujen tuottaminen. Elintarvikkeiden jalostus on yksi merkittävä tuotannonala, mutta se on käsitelty osana ruokaketjua. Työvoiman saatavuus on yritysten ongelmana jo nyt tietyillä toimialoilla ja ongelma tulee kasvamaan tulevina vuosina. Yksi ratkaisu työvoiman saatavuuteen voisi olla maahanmuuttajat. Yritystoiminnan kehittämistä tukee asiantunteva, toimialakohtaisesti erikoistunut yritysneuvonta sekä toimialakohtaiset maakunnalliset ja/tai itäsuomalaiset osaamiskeskittymät. Alueella tuleekin varmistaa eri alojen erikoisasiantuntemuksen saatavuus yrityksen sijainnista ja koosta riippumatta. Lisäksi tulee varmistaa, että yrityksillä on käytettävissä sopivat toimitilat yritystoiminnan eri vaiheissa.

Matkailu

Pohjois-Savon matkailun voimavaroja ovat vesistöt sekä metsä- ja järviluonto monipuolinen kulttuuri- ja tapahtumatarjonta, hyvät ostosmatkailumahdollisuudet, neljä vuodenaikaa, runsas loma-asutus, hiljaisuus ja puhtaus. Mahdollisuuksia tarjoaa myös Venäjän läheinen sijainti, Tahkon kehittyminen vahvaksi matkailukeskukseksi, 5-tien kylpyläverkosto sekä keskeinen sijainti ja saavutettavuus. Matkailun heikkoutena vastaavasti on alueen heikko tunnettuus, kärkituotteiden vähyys, markkinoinnin ja myynnin hajanaisuus sekä alueen reitistöjen matkailullinen hyödyntämättömyys. Pohjois-Savon matkailustrategia 2015 nostaakin tavoitteeksi matkailun investointien lisäämisen, sähköisen myynnin ja markkinoinnin kehittämisen, palvelujen tuotteistamisen ja laadun sekä yhteistyön lisäämisen. Maaseudun infrastruktuuri, kuten palvelut ja liikenne yhteydet (sis. tietoliikenteen) ovat elintärkeitä matkailuyritystoiminnan kehittymiselle. Tulevaisuuden kehittämistarpeet olivat maaseutumatkailua koskevan selvityksen (2012) mukaan samansisältöisiä.

Pohjois-Savon maaseutumatkailu on monipuolistunut ja ammattimaistunut ja tarjoaa hyvän pohjan erilaisille matkailupalvelujen kehittämiselle maaseutualueilla. Matkailijamäärien ja matkailutulon kasvattamisen sekä yritysten liikevaihdon kasvun ja kannattavuuden paranemisen kannalta on tärkeää kehittää uusia aktiviteetteja, matkailutuotteita ja tapahtumia hyödyntäen olemassa olevia voimavaroja. Maaseutumatkailumatkailun tulevaisuuden mahdollisuuksia ovat uudet, verkostomaisesti tuotetut matkailupalvelukokonaisuudet, esim. hyvinvointimatkailu, Green Care, metsämatkailu sekä lähellä tuotettuihin elintarvikkeisiin yhdistetyt erilaiset ruoka- ja ohjelmapalvelut. Markkinoinnin siirtyminen vahvasti sosiaalisen mediaan edellyttää mm. visuaalisuuden merkityksen ymmärtämistä yrityksen markkinoinnissa. Yrityksille tulee olla tarjolla visuaalisen osaamisen asiantuntijapalveluita.

Maaseudun SOTE –palvelut

Sosiaali- ja terveysala työllisti Pohjois-Savossa vuonna 2011 yhteensä 19 000 henkilöä. Maakunnassa oli noin 400 yksityistä sosiaalipalveluiden tuottajaa, joista maaseutualueilla toimivia yrityksiä oli muutamia kymmeniä. Palveluiden käyttäjien iässä, tarpeissa ja palveluiden intensiteetissä on suurta hajontaa. SOTE-palveluiden hankkijana on yleensä julkinen sektori, mutta myös yksityisasiakkaiden kasvava maksuvalmius lisää kysyntää. Pohjois-Savon maaseudulla löytyy tilaa alan erikoispalveluille. Toimialan kehittyminen edellyttää mm. osaamisalueiden uudenlaista yhdistämistä, liiketoimintaosaamisen ja palveluiden tuotteistamisen kehittämistä sekä julkisen sektorin hankintaosaamisen kehittämistä. SOTE- palveluiden kehittämisessä maaseudulla tulisi hyödyntää enemmän luonnon tarjoamia hyvinvointivaikutuksia.

Kehittäminen edellyttää hiljaisuuden, luonnon ja maaseutuympäristön tapahtumien tuotteistamista kannattavaksi liiketoiminnaksi (Green Care). Tämä edellyttää sektorit ylittävää yhteistyötä, asiakasnäkökulmaa ja liikekumppanuuksien monipuolistamista maaseudulla toimivien yritysten kanssa. Matkailualan markkinaosaamista voisi hyödyntää SOTE -alan yksityisasiakkaiden hankinnassa.

Muu maaseudun palveluyrittäjyys

Pohjois-Savon maaseudun perinteisiä palveluita ovat urakointi-, korjaamo- ja kuljetuspalvelut sekä lomitus- ja sorkkanhoitopalvelut sekä talouteen ja neuvontaan liittyvät palvelut. Kehittyvä maatalous tarvitsee tuekseen uudenlaisia palveluita, joka edellyttää uusien palveluiden muotoiluun panostamista. Maataloutta tukevien palveluiden isäksi maaseudulla tarvitaan mm. mökkitalokkeita, tieisännöitsijöitä, ruoka- ja pitopalveluita, liikennepalveluita, viherrakentamispalveluita, kampaajia ja muita henkilökohtaisia palveluita sekä erilaisia suunnittelupalveluita. Maaseudulla sijaitsevat palveluyritykset toimivat usein paikallisilla markkinoilla, mutta nopeat laajakaistayhteydet mahdollistavat myös esim. erikoistuneiden asiantuntijapalveluyritysten sijoittumisen maaseudulle. Maaseudun palveluita voitaisiin turvata myös osa-aikaisella yrittämisellä sekä liikkuvilla palveluilla; maatilayrittäjien koulutus- ja harrastustaustat saattavat luoda pohjan osa-aikaiselle palveluyrittäjyydelle. Mahdollisuuksia palveluyrittäjyydelle tarjoavat myös kylätalot monipalvelukeskuksina.

Luovien alojen liiketoiminta – luova talous maaseudulla

Luovien alojen yritystoiminta on Pohjois-Savossa tärkeä alueellisen kehittämisen voimavara. Alueellamme on jo useita luovien alojen menestyneitä kärkiyrityksiä. Luovien alojen noin 416 miljoonan euron liikevaihto ja alan noin 3 000 työntekijää Pohjois-Savon maakunnassa vuonna 2007 ylittivät mm. matkailusektorin vastaavat lukemat. Maaseudulla, sekä Pohjois-Savossa että koko maassa, luovan alan yritystoiminta on vielä vähäistä ja alan yritykset ovat pääosin pieniä.

Pohjois-Savossa on toteutettu useita luovien alojen selvitys- ja kehityshankkeita kuluvalle ohjelmakaudella ja jatkossa luovan alan yritystoimintaa voidaan kasvattaa mm. matkailu- ja hyvinvointialan yritysten kanssa tehtävässä yhteistyössä. Tämä koskee esim. uusien palvelu- ja tapahtumat tuotteiden kehittämistä uusien menetelmin (mm. palvelumuotoilu). Pohjois-Savossa on lisäksi lukuisia aktiivisia luovien alojen yhdistyksiä, jotka tukevat ja tuovat lisäarvoa luovien alojen liiketoiminnalle. Näiden toiminnan kehittäminen mm. tapahtumien tuottamisessa yhteistyössä alan ammattilaisten kanssa on tärkeää sekä toimialan oman kasvun sekä alueen maaseudun elinvoimaisuuden ja vetovoimaisuuden kannalta. Perinteisesti luovista toimialoista on puhuttu kulttuuripoliittisesta näkökulmasta, mutta niillä on myös taloudellinen itseisarvo osana yhteiskuntaa ja talouselämää.

Tuotannollinen yrittäjyys maaseudulla

Pohjois-Savon maaseudun tuotannollinen yrittäjyys pohjautuu pitkälti alueella toimiviin suuriin teknologiateollisuusyrityksiin, jotka tarvitsevat ja kehittävät edelleen omaa yritystoimintaa tuotantoverkoston ja alihankinnan pohjalta. Tuotannollisista yrityksistä parhaassa asemassa ovat metallin alihankintayritykset, mutta myös oivaltavilla ja laadukkailla omilla tuotteilla on mahdollista päästä markkinoille. Netti voi helpottaa markkinointia ja myyntiä sekä parantaa verkostoitumista samankaltaisten, usein pienten valmistajien kesken. Omilla tuotteilla yritykset voivat tasapainottaa suhdannevaihteluja ja parantaa myös kannattavuutta.

Metsäsektorilla puunjalostusteollisuuden ja maaseudulla erityisesti saha- ja puutuoteteollisuuden merkitys on suuri. Puutuoteteollisuudessa alan kasvu on keskittynyt pieniin ja keskiuuriin yrityksiin ja kehittämishaasteena on sekä alihankinnan että yritysten omien tuotteiden kehittäminen. Myös puurakentaminen ja sen edistäminen on maakunnalle ja maaseudulle tulevaisuuden mahdollisuus. Valtaosa alueen bioenergiasta tulee metsästä jatkossakin. Haasteena on tuotantoketjujen laadun parantaminen (laadukkaampi bioraaka-aine), sen myötä pienempi kokonaishiilijalanjälki sekä parempi kannattavuus. Metsään perustuva muu liiketoiminta on käsitelty painopisteessä 4.

Hevostalous

Pohjois-Savossa on n. 4 600 hevosta, joiden käyttö on jakaantunut ratsu- ja ravitoimintaan. Hevoskasvatus tapahtuu harrastajien toimesta, muuhun toimeen sidottuna tai sen rinnalla. Maakunnassa on noin tuhat erikokoista talliyksikköä. Ravitalleja on 80 kpl (75% sidottu alkutuotantoon) ja ratsastustalleja (koulut ja

täysihoidotallit) on 70 kpl (40% sidottu alkutuotantoon). Matkailupalveluja tuottavia ratsastustalleja on 7kpl. Hevostalousyritykset ovat panostaneet toimintansa kehittämiseen ja tämä näkyy mm. yritysten ja palveluiden lisääntymisessä sekä parantumisessa. Nuorten harrastajien aikuistuuessa sekä aikuisten naisten osuuden kasvaessa asiakaskunnassa yhä useampi hankkii oman hevosen. Ravitallien lukumäärän ei uskota kasvavan, mutta hevosten omistajien määrä lisääntyy ns. kimppahevosten myötä.

Alalla on liiketoimintamahdollisuuksia erityisesti eri alojen kanssa verkottuvassa liiketoiminnassa. Alueella tarvitaan talleja, jotka tarjoavat hevosten hoitopalveluja ja valmennusmahdollisuuksia sekä toimintaympäristöjä mm. terapiakäyttöä varten. Ratsastustalleilta kysytään yhä enemmän erityisryhmien palveluja (mm. ratsastusterapia, sosiaalipedagoginen hevostoiminta). Näitä sosiaalisin perustein tarjottavia palveluja voidaan tuottaa myös Green Care- toimintaan. Alan yrittäjillä on vahva harrastustausta, mikä saattaa näkyä liiketoimintaosaamisessa ja toiminnan kehittämisessä. Alalle onkin löydettävä liiketoimintamalleja, jotka tukevat yrityksen menestymistä myös pidemmällä aikavälillä. Alan kehittämisen kannalta maakuntaan rakenteilla oleva eläinsairaala ja siihen liittyvä hyvin varustettu eläinlääkintäauto turvaavat alan tarvitsemat korkealaatuiset palvelut. Alan kilpailukyvyyn varmistamiseksi tulevaisuudessa tulee varmistaa yrittäjien ja työntekijöiden osaaminen (täydennyskoulutus ja ammattitutkinnot). Lisäksi Heinämästarien ylläpitämä erikoisheinätuotanto tukee alan toimintaa ja kehittymistä maakunnassa.

MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Koulutus Pohjois-Savossa on vahva ja ketterä koulutus, joka vastaa yritysten tarpeisiin ja kasvattaa yrittäjyyteen	• Tuetaan alueen yrityksiä osaamistarpeiden tunnistamisessa ja kehittämisessä yhteistyössä koulutusorganisaatioiden kanssa • Hyödynnetään verkostoja, vertaisoppimista sekä alan tutkimusta (mm. ennakointia) • Edistetään yrittäjyyskasvatusta mm. tutustuttamalla nuoret yritystoimintaan (mm. kummiyritystoiminta) • Edistetään yhteistyötä tutkimuksen ja yritysten välillä yrityksen koosta riippumatta ja edistetään uusia tapoja tutkimustiedon siirtämiseen yritysten käyttöön
Tutkimus ja kehitystyö Toimialakohtainen tutkimustieto jalkautetaan yrityksiin koulutuksen ja neuvonnan kautta	
Työvoiman saatavuus <i>Yritysten työvoima on osaavaa ja tukee yritysten kannattavuutta ja kasvua (+ESR)</i>	
MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS /TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Alueella on positiivinen yritysten perustamista ja kasvua tukeva ilmapiiri sekä toimiva yhteistyö	• Varmistetaan yritysneuvonnan ja erityisesti eri alojen erikoisasiantuntemuksen saatavuus ja tasapuolisuus yrityksen sijainnista riippumatta • Kehittämisen organisaatioiden erikoisasiantuntijuuden vahvistamisen keinoina mm. valtakunnallinen ja kansainvälinen verkottuminen, kehittämisosaamisen pysyvyyden varmistaminen
Yrityksille tarjottavat palvelut vastaavat tarpeisiin ja tukevat erikokoisten yritysten kehittymistä ja kasvua	
Maaseudulla on yritystoiminnan tarpeita vastaava infra, ml. toimivat laajakaistayhteydet	
	• Edistetään tietoverkkojen monipuolista hyödyntämistä • Edistetään etätöitä ja työn tekemisen uusia muotoja • Edistetään yritystoimintaa ja yrittäjien jaksamista parantavia rakenteita (mm. varahenkilöjärjestelmät)

MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS/ YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	MAHDOLLISET TOIMENPITEET
Yritystoiminnan vahvistaminen Varmistetaan ja vahvistetaan olemassa olevien mikroyritysten kasvua ja kannattavuutta sekä jatkuvuutta Edistetään uuden yritystoiminnan aikaansaamista maaseudulle	- Aloittavia yrittäjiä tuetaan investointituen, perustamistuen ja kehittämistuen ja innovaatiotuen kautta - Käynnissä olevia mikroyrityksiä tuetaan investointituen, kehittämistuen ja innovaatiotuen kautta - Yritysten kannattavuutta parannetaan koulutuksen, tutkimuksen ja yritysten yhteistyöllä ja tukemalla luotettavien yhteistyökumppanien hankkimista - Maaseutuyritysten jatkuvuus turvataan tukemalla yrityksiä sukupolvenvaihdostilanteessa tai jatkajan puuttuessa tuetaan uuden yrittäjän löytymistä ja yrityskaupan tekemistä - Edistetään erityisesti pienten yritysten ja kolmannen sektorin toimijoitten verkostoitumista ja yhteistyötä mm. markkinoinnissa, tuotteistamisessa sekä asiakkaiden sitouttamisessa ("sparraus", säännölliset kontaktit jne.) - Edistetään uusien yrittäjyysmuotojen (mm. osuuskuntayrittäjyys, yhteiskunnallinen yrittäjyys, sosiaalinen yrittäjyys) käynnistymistä ja pilotointia - Edistetään yritysten kehittämistyötä tukemalla mm. toimialojen rajat ylittävää yhteistyötä ja uusia kumppanuuksia hyödyntämällä uusia menetelmiä (esim. palvelumuotoilu, asiakas/kysyntälähtöinen tuotteistaminen) käyttöönottoa
Innovaatiot Yritykset tuottavat ja hyödyntävät uusia innovaatioita	Edistetään teknologian hyödyntämistä hyvinvointipalveluiden ja lähipalveluiden tuottamisessa
Asiakastarvelähtöisyys Tuotekehityksessä huomioidaan kysyntälähtöisyys	Edistetään kilpailukykyä etsimällä innovaatioita sekä olemassa olevilta vahvuusalueilta että kokonaan uusilta aloilta ja hyödynnetään uuden teknologian mahdollisuuksia ennakkoluulottomasti (HUBit, pilvipalvelut, "Pelle Pelottomat" jne.)

TUKIMUODOT JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI 2,2 milj. €/kausi YRITYSTUKI: YHTEENSÄ 17,2 milj. €/kausi INVESTOINTITUKI PERUSTAMISTUKI	Perustetut uudet yritykset 80 kpl/kausi Tukea saaneet toimivat yritykset 300 kpl/kausi Uudet työpaikat/työntekijät (pl. yrittäjä) 300 kpl/kausi Luodut ja/tai käyttöönotetut innovaatiot 50 kpl/ kausi Kehittämishankkeet 10 kpl/kausi Yritysten uudet verkostot ja toimintamallit 20 kpl/kausi

PAINOPISTE 6: MAASEUDUN KESTÄVÄ ALUERAKENNE

Pohjoissavolainen kestävä ja elinvoimainen maaseutu

Pian päättyvän ohjelmakauden valmisteluvaiheeseen verrattuna suomalainen ja pohjoissavolainen maaseutu on huomattavasti suurempien haasteiden alla; silloin monet edessä näkyneet uhkat ovat konkretisoitumassa. Väestön väheneminen muuttaa sekä kirkonkylien että muiden kylien asemaa myös maaseudun kehittämisessä. Kehittämisesurssien kohdentamista ja vaikuttavuutta tavoitellaan Pohjois-Savon ELY -keskuksen strategiassa: toimenpiteillä ”*edistetään maaseudun elinvoimaisuutta panostamalla elinvoimaisiin taajamiin ja kyliin, perusmaatalouteen ja luonnonvaroihin*”. Lisäksi strategialla haetaan vahvempaa yhteistyötä ja uusia toimintamalleja sekä innovaatioiden ja teknologian hyödyntämistä.

Väestön ikääntyminen merkitsee toisaalta kasvavaa tarvetta hyvinvointipalveluille ja toisaalta työvoiman riittävyyden ongelmia. Väestön hyvinvoinnissa on haasteita myös nuoremmissa ikäluokissa; nuorten syrjäytymisuhkaa aiheuttavien tekijöiden vähentäminen on haaste sekä maaseudulla että kaupungeissa. Tässä painopisteessä käsiteltävät maaseudun elinvoimaisuuden muutostekijät koskevat asumista, asukkaiden ja elinkeinoelämän tarvitsemia palveluita, toimivaa infrastruktuuria, turvallisuutta sekä toimintaympäristön uudistamista. Tavoitteena on lisäksi tiedottaminen ja osaamisen kehittäminen, sosiaalisen pääoman ja yhteisöllisyyden vahvistaminen sekä lähidemokratian varmistaminen muuttuvassa kuntarakenteessa. Tämä painopiste on läpileikkaava; kestävä aluerakenne on perustana myös painopisteiden 1-5 kehittämiselle ja kilpailukyvyllä ja sen tavoitteissa on yhteensovittamistarpeita mm. rakennerahastojen kanssa sekä Leader -toimintaryhmien kanssa.

Vetovoimainen asuinmaaseutu

Pohjois-Savo on muiden Itä-Suomen maakuntien tapaan maaseutumainen maakunta. Puolet maakunnan asukkaista asuu maaseudulla. Maakunnan maaseutuasumisen kilpailutekijöitä ovat edullinen asuminen ja viihtyisä asuinympäristö, asumisen väljyys, harraste-eläinten pitomahdollisuus, palveluiden saatavuus sekä etätyömahdollisuudet. Tulevaisuudessakin tulee varmistaa, että lapsiperheet, (paluu)muuttajat ja kesäasukkaat näkevät alueen maaseudun mahdollisuudet asuinpaikkana. Maaseuturakentamisen edistämiseksi voidaan hyödyntää erilaisia toimintamalleja: liikennevalomalli, paikkatiedon hyödyntäminen, rantarakentamisen mahdollistaminen kaavoituksella, maanomistajien ja kylänäkökulman vahvistaminen maankäytön suunnittelussa, kakkosasumisen edistäminen jne.

Maaseudun aluerakenne ja saavutettavuus

Tulevaisuuden pohjoissavolainen maaseutu tarvitsee elinvoimaisia, erikokoisia kyliä ja kyläalueita sekä kuntakeskuksia. Maakunnan aluerakenteen kehittämisen tavoitteena on *maakuntastrategian (2010) mukaan palvelujen saatavuus, viihtyisyys, kestävä kehitys ja energiatehokkuus*. Koska taloudellinen aktiivisuus ja väestö ovat keskittyneet kasvukeskuksiin, maakunnan keskustaupunkien ja harvaan asutun maaseudun kehittämisellä on hyvin erilaiset lähtökohdat ja tarpeet. Pohjois-Savon saavutettavuus on hyvä (pääväylät, rautatie sekä lentokentät), vaikka maakunnan sijainti kaukana pääkaupunkiseudusta ja kasvukeskuksista vaikuttaakin elinkeinoelämän kilpailukykyyn. Pohjois-Savon maaseudun haasteena on alempiasteisen tieverkon liikennöitävyys erityisesti maa- ja metsätalouden sekä bioenergian raaka-aineen kuljetusten osalta. Tieverkon kunto ja energian hinnan vaikutus liikkumiseen vaikuttaa asukkaiden ja yrittäjien jokapäiväiseen elämään. Palveluiden saavutettavuuden varmistamiseksi tarvitaan uusia palvelumalleja ja liikkumiskäytäntöjä. Maaseudun palveluiden varmistaminen sekä turvallisuus ja erilaisiin kriisitilanteisiin varautuminen edellyttää uusia toimintamalleja (esim. kylien turvallisuussuunnitelmat, VaPaPe -toiminta, kylätalojen hyödyntäminen esim. vesi ja sähkökriisien hallinnassa). Maaseudun vetovoimaisuutta parantaa myös nopean tietoliikenneverkon rakentaminen haja-asutusalueelle.

Lähidemokratia ja yhteisöllisyys

Vahva maausko ja yhteisöllisyys ovat perinteisesti olleet Pohjois-Savon maaseudun elinvoimaisuuden pohjana. Lähidemokratian ja paikallisen vaikuttamisen mallit (mm. kyläneuvostot ja kyläparlamentit) ja yhteisöllisyyden vahvistaminen tukevat sekä asukkaiden hyvinvointia että lähipalveluiden saatavuuden varmistamista. Nykyisiä kirkonkyliä ja aktiivisia kyläalueita tulee vahvistaa elinvoimaisina lähipalvelukeskuksina kehittämällä lähipalveluiden varmistamiseksi myös uusia palvelumuotoja. Yhteisöllisyyteen liittyy paikallinen identiteetti ja kulttuuri sekä yhteiskuntavastuullisuus. Maaseudun

järjestötoiminnan uudistuminen ja vastuunkantajien jaksaminen tarvitsee tukea ja uudenlaista yhteistyötä. Maakunnassa on useita kulttuuritapahtumia, jotka parantavat asukkaiden viihtyvyyttä ja rakentavat maaseudun identiteettiä ja yhteisöllisyyttä, mutta tuovat myös rahaa alueen ulkopuolelta paikalliseen talouteen. Uusiyhteisöllisyys (mm. sosiaalinen media) tarjoaa maaseudun asukkaille, erityisesti nuorille uusia toimintamahdollisuuksia.

Maaseutumaisema ja ympäristö

Monipuolinen luonto, metsät, vesistöt, kulttuurimaisemat sekä puhtaus ja meluttomuus ovat Pohjois-Savon vahvuus. Vahva maa- ja metsätalous vaikuttaa omalta osaltaan elävään maaseutumaisemaan ja ympäristöön. Pohjois-Savon pinta-alasta vajaa viidennes on vettä ja veden laatu on pääosin hyvä. Maa- ja metsätalouden kuormituksen vähentämiseen pyritään lisäämällä yrittäjien ympäristötietoisuutta ja aktiivista ympäristön huomioimista eri toimenpiteissä. Myös turvetuotannossa kuormitusta vähennetään ympäristönsuojelutoimia tehostamalla. Uutena uhkana maakunnan vesistöille on kaivostoiminta (tällä hetkellä lähinnä Talvivaaran kaivoksen päästöt). Maakunnassa tarvitaankin ennakointia laajenevan kaivostoiminnan haittojen minimoimiseksi.

Vähähiiliseen talouteen pyrkiminen tarkoittaa maaseudulla ravinteiden kiertoa, jätteiden määrän vähentämistä ja kierrätystä, tuotantoprosessien ekotehokkuutta, uusiutuvien energialähteiden käyttöä, luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä ja ympäristövastuullisuutta. Tämän toimenpideohjelman osalta ympäristön parantamiseen voidaan vaikuttaa mm. ympäristötukien aktiivisella hyödyntämisellä sekä vesistöjen ja ympäristön kunnostushankkeilla. Mahdollisia toimenpiteitä voisi olla myös esim. paikallisten energiaratkaisujen selvittäminen esim. yhdessä maatalouden kanssa sekä keskitetyt kylien jätekipat.

MAASEUDUN KESTÄVÄ ALUERAKENNE / OSAAMISEN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	ESIMERKKEJÄ TOIMENPITEISTÄ
Koulutus ja tiedotus Varmistetaan maaseuturahaston tiedottamisen avoimuus, suunnitelmallisuus ja jatkuvuus Tutkimus ja kehitystyö Varmistetaan maaseutua koskevan tutkimustiedon jalkautus ja hyödyntäminen	• Kehitetään tiedotusta ja viestintää: Tiedotetaan rahoitusmahdollisuuksista ja välitetään ajankohtaista tietoa • Toteutetaan (pilotti)hankkeita, joilla edistetään sekä uusien toimintamallien kokeilua että tutkimustiedon jalkautusta
MAASEUDUN KESTÄVÄ ALUERAKENNE / TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMINEN	
KEHITTÄMISTAVOITE	ESIMERKKEJÄ TOIMENPITEISTÄ
Maaseutuasuminen ja palvelut Maaseutu on vetovoimainen asuinpaikka: maakunnan kirkonkylät ovat elinvoimaisia lähipalvelukeskuksia ja maakunnassa on aktiivisia, elinvoimaisia kyliä ja kyläalueita Kulttuuriperinne, maisema ja ympäristö Vahvistetaan maakunnan omaleimaisen kulttuurin näkyvyyttä ja hyödyntämistä Edistetään maaseutumaiseman ja maaseutuympäristön parantamista sekä luontoon liittyvän infran kehittämistä tukemaan elinkeinotoimintaa ja virkistäytymistä	• Vahvistetaan ja markkinoidaan maaseutuasumisen kilpailutekijöitä (mm. edullinen asuminen, viihtyisä asuinympäristö) • Vahvistetaan paikallista päätöksentekoa ja lähidemokratiaa, kehitetään kirkonkylä ja ”luontokylä” yhteistyötä ja edistetään nuorten toimintamahdollisuuksia • Edistetään maaseudun palveluiden kehittämistä asiakaslähtöisesti paikallisin ratkaisuin yhteistyössä: asiakas – yrittäjä – kunta - kolmas sektori esim. pilottihankkeilla • Edistetään teknologisia innovaatioita hyödyntävien palveluiden tuottamista erityisesti harvaan asutulla maaseudulla (liikkuvat palvelut, mobiilipalvelut, turvallisuus jne.) • Edistetään laajakaistan hyödyntämistä palveluiden saatavuuden varmistamiseksi ja hyödynnetään etätyön mahdollisuuksia • Edistetään luontoarvojen ja kulttuurin hyödyntämistä elinkeinotoiminnassa (mm. luovat alat, matkailu ja ruokapalvelut ja tapahtumat) • Kannustetaan ympäristötukien aktiiviseen hyödyntämiseen • Edistetään maaseudun turvallisuutta ja riskien hallintaa (vesi ja energiahuolto, paikalliset energiaratkaisut)
TUKIMUODOT JA ARVIO RAHOITUKSESTA	MÄÄRÄLLISET TAVOITTEET JA MITTARIT
HANKETUKI 2,2 milj. €/kausi	Kehittämishankkeet 5 kpl/kausi Selvitys- ja pilottihankkeet 10 kpl/kausi Uudet verkostot ja toimintamallit 10 kpl/kausi Käyttöön otetut innovaatiot 10 kpl/kausi

2.3. Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman määrälliset ja laadulliset tavoitteet

Liitteessä 2 on esitetty, miten kukin valituista painopisteistä toteuttaa EU:n asetusluonnoksen kuutta prioriteettiä. Yhteenvedona voi todeta, että valitut painopisteet ja niiden tavoitteet vastaavat hyvin EU-tason tavoitteita. Lisäksi EU:n asetuksen tavoitteet, innovatiivisuus, ympäristö ja ilmastonmuutos on huomioitu myös kaikissa kuudessa painopisteessä.

Pohjois-Savon maaseudun kehittämistavoitteet liittyvät kolmeen valittuun kilpailukykyyn vaikuttavaan kokonaisuuteen eli osaamisen kehittämiseen, yrittäjyyden vahvistamiseen sekä toimintaympäristön kehittämiseen. Toimenpideohjelmassa rahoitus ja tulostavoitteet on asetettu kullekin painopisteelle erikseen (taulut s. 7-29). Koko ohjelmakauden määrälliset tavoitteet on koottu painopisteittäin liitteeseen 4.

2.4. Valtakunnalliset valintakriteerit sekä alueelliset linjaukset

Rahoituspäätösten tekemistä ohjaavat ylemmällä tasolla säädöspäätökset lait ja asetukset, ohjelmaperusteiset painotukset ja linjaukset (EU, MMM) sekä toimeenpanon ohjeet ja määräykset (Mavi). Maa- ja metsätalousministeriössä on päädytty alkavalla ohjelmakaudella yhtenäisiin valtakunnallisiin valintakriteereihin, jotka MMM vahvistaa seurantakomitean lausunnon jälkeen. Valintakriteerit ovat osana uutta tietojärjestelmää (HYRRÄ) ja ne ovat käytössä tukipäätöstä tehtäessä.

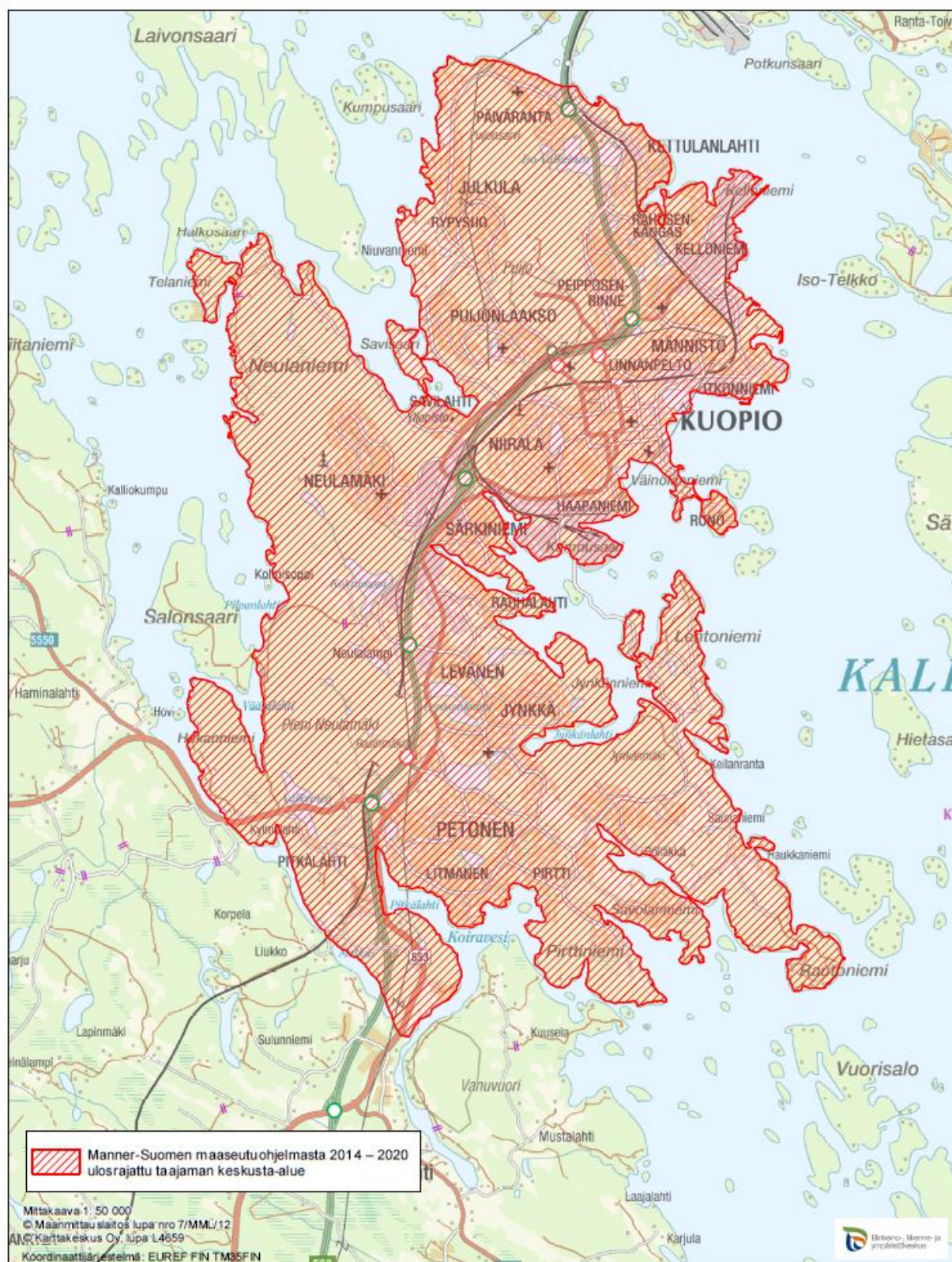
Pohjois-Savon ELY-keskus laatii ja yhteensovittaa sekä yritys- että hanketukia koskevat vuosittaiset rahoituslinjaukset Leader-ryhmien ja rakennerahasto-ohjelman kanssa. Linjaukset vahvistavat alueen omien strategisten valintojen ja painopisteiden toteutumista ja alueellisten tavoitteiden saavuttamista. Valtakunnallisten valintakriteerien ja alueen rahoituslinjausten mukaan ratkaistaan kaikki alueellisesti rahoitettavat yritys- ja hanketukipäätökset.

Valtakunnalliset valintakriteerit löytyvät maaseutuviraston ylläpitämillä Maaseutu.fi –sivuilta.

2.5. Maaseutualueen ja yritysrahoitusalueen määrittäminen

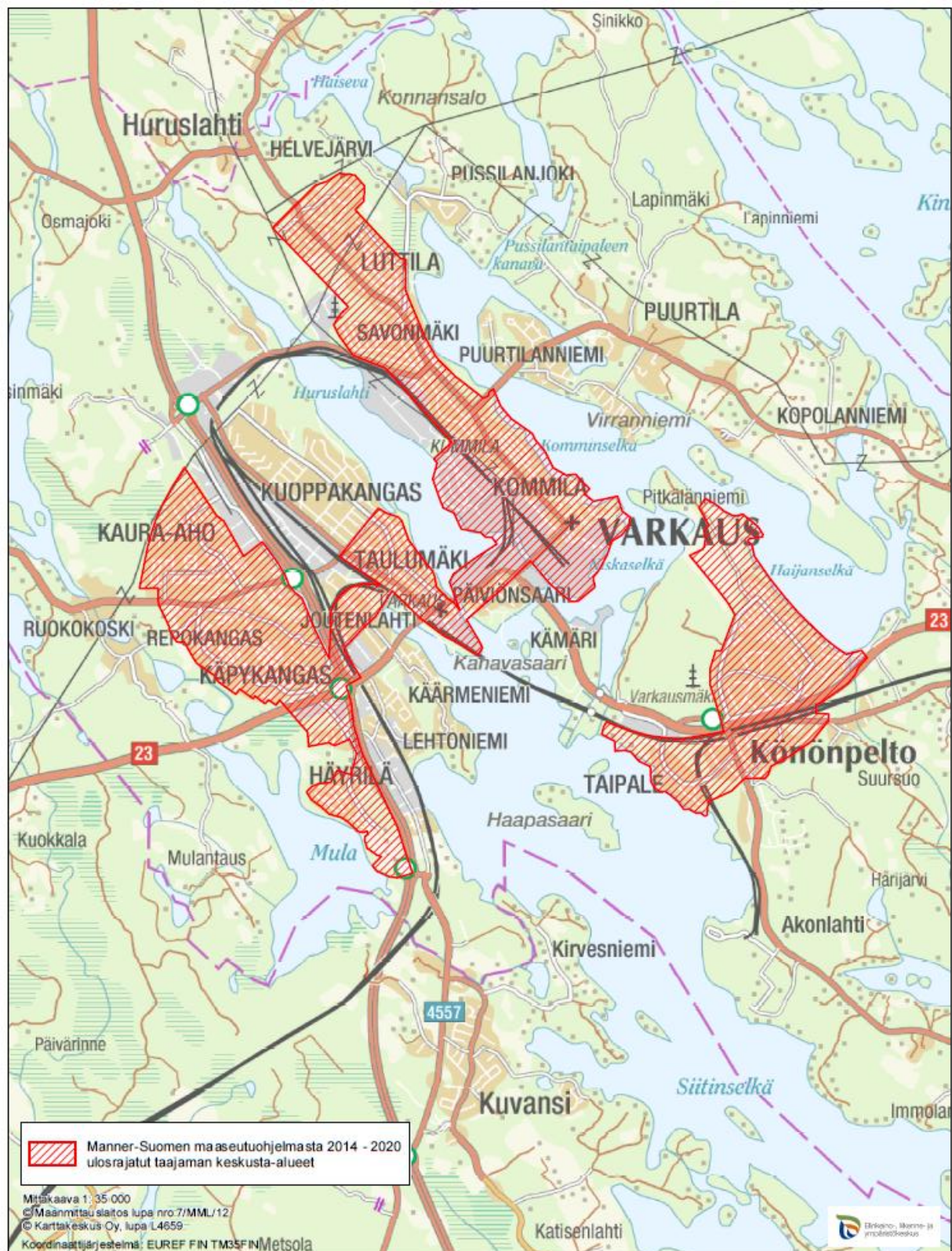
Ohjelmakauden 2014-2020 maaseutualueiden ja yritystukialueiden rajaukset on tehty Kuopion ja Varkauden kaupunkien osalta. Aluerajaukset on esitetty kartalla sivuilla 31 (Kuopio) ja 32 (Varkaus). Iisalmen keskusta-alueella ei ole rajattu ulos maaseuturahoituksesta, mutta alueellisilla linjauksilla voidaan vaikuttaa yritystukien kohdentamiseen esim. toimialakohtaisesti.

Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2014 – 2020
Kuopio

Kuva 1. Ohjelmakauden 2014-2020 maaseutualueiden ja yritystukialueiden rajausta Kuopion kaupungin osalta (Pohjois-Savon ELY-keskus)

Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2014 – 2020
Varkaus

Kuva 2. Ohjelmakauden 2014–2020 maaseutualueiden ja yritystukialueiden rajaukset Varkauden kaupungin osalta (Pohjois-Savon ELY-keskus)

3. POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN RAHOITUS 2014–2020**3.1. Arvio kuntien rahoitusosuudesta koko ohjelmakaudelle**

Pohjois-Savon ELY-keskuksen rahoituskehys (EU ja valtio) ohjelmakaudelle 2014–2020 hanke- ja yritystukiin on noin 43 miljoonaa euroa. Kuntarahoitusta ohjataan ainoastaan hanketukien rahoitukseen. Tällä ohjelmakaudella kuntarahan osuus on ollut 3,5 % julkisesta rahoituksesta ja sitä ei ole ollut syytä lisätä. Ohjelmakaudelle 2014–2020 kuntarahan osuudeksi arvioidaan hanketuen julkisesta rahoituksesta noin 7 % eli 3,5 % koko kehyksestä. Tällä perusteella koko ohjelmakauden 2014–2020 kuntarahan tarve olisi 1,5 miljoonaa euroa

3.2. Toimenpiteiden rahoitusarvio koko ohjelmakaudelle

Pohjois-Savon alueellisen suunnitelman toimenpiteiden rahoituksen kohdentaminen Manner-Suomen maaseutuohjelman toimenpiteille on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Arvio toimenpiteiden rahoitustarpeesta (EU ja valtio, kunta)

Toimenpide	Tukimuoto	EU+valtio	kuntaraha
1. Koulutus ja tiedonvälitys	hanketuki	5 milj.	
2. Neuvonta			
3. Investoinnit fyysiseen omaisuuteen			
A. Maatilojen kokonaistehokkuuden parantaminen	yritystuki	35 milj.	
B. Maataloustuotteiden jalostus, markkinointi ja kehittäminen	yritystuki	5,2 milj.	
C. Ympäristöinvestoinnit	maatalouden ympäristöinvestoinnit	5 milj.	
4. Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen			
A. Nuorten viljelijöiden aloitustuki	yritystuki	9 milj.	
B. Maaseutualueiden yritystoiminnan tuet	yritystuki	18,1 milj.	
5 Maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen	hanketuki	2,2 milj	0,5 milj
6. Ympäristö-ilmastokorvaukset			
Ympäristökorvaussitoumuksen tilakohtaiset toimenpiteet.			
Ympäristökorvaussitoumuksen lohko-kohtaiset toimenpiteet			
Lohko-kohtaiset ympäristökorvaussopimukset			
Geenipankkisäilytys			
7. Luonnonmukainen tuotanto			
8. Luonnonhaittakorvaukset			
9. Eläinten hyvinvointi			
10. Yhteistyö	hanketuki	12,5 milj.	1,0 milj

	Rahoitus yhteensä
Hanketuki ja yritystuki yhteensä	43 milj. euroa
Hanketuki	19,7 milj. euroa
Yritystuki	23,3 milj. euroa
Maatalouden investoinnit	40 milj. euroa
Aloitustuki	9 milj. euroa

4. ALUEEN OHJELMIEN YHTENSOVITUS JA TYÖNJAKO

Pohjois-Savon maaseutustrategian ja toimenpideohjelman laadintaan on osallistunut laaja joukko alueen kehittäjiä, viranomaisia ja toimijoita. Tämä on varmistanut alueen ohjelmien ja strategioiden yhteensovittamista työn eri vaiheissa. Ministeriöiden kesken laadittava kumppanuussopimus tulee linjaamaan eri rahoitusvälineiden yhteensovittamista myös alueella. Pohjois-Savon maaseutusuunnitelman ja Suomen rakennerahasto-ohjelman alustava yhteensovitus on esitetty liitteessä 3. Maaseutusuunnitelman painopisteisiin on nostettu niitä toimenpiteitä rakennerahasto-ohjelmasta, jotka sisältyvät myös alueellisen suunnitelman tavoitteisiin ja niiden rahoittaminen edellyttää yhteensovittamista. Näissä tapauksissa rahoittava rahasto valitaan pääsääntöisesti hankkeen ensisijaisen tavoitteen ja toiminnan mukaisesti. Näin varmistetaan, että rahastot toimivat täydentävästi ja vältetään päällekkäisyyksiä ja väliinputoamisia. Myös muut maakunnalliset, itäsuomalaiset ja valtakunnalliset strategiat on huomioitu toimenpideohjelman laadinnassa.

Alueellisen maaseutusuunnitelman toimeenpanotilanne esitellään kaksi kertaa vuodessa maakunnan yhteistyöryhmälle. Rakennerahasto-ohjelman ja maaseutusuunnitelman hankkeiden yhteensovittamiseksi hanketukien esittelijät osallistuvat Pohjois-Savon liiton hankevalmistelijoiden kokouksiin.

Pohjois-Savon ELY-keskus kutsuu koolle kaksi kertaa vuodessa **maaseutuohjelmakokouksen**. Se käsittelee mm. maaseutuohjelman toimeenpanon tilannetta ja rahoituslinjauksia. Kokousedustajiksi kutsutaan laajasti maaseudun kehittämiseen liittyvät toimijat mukaan lukien kaikki Leader-ryhmät. Menettely korvaa aiemman maaseuturyhmän työskentelyn.

ELY-keskus valmistelee Leader-ryhmien kanssa vuosittain maaseutuohjelman tarkemmat toimialakohtaiset **rahoituslinjaukset** ja sovittaa ne yhteen rakennerahasto-ohjelman rahoituslinjausten kanssa. Linjauksista voidaan poiketa vain painavista syistä ja yhteisesti keskustellen.

Maakunnan kolmen Leader-ryhmää ja ELY ovat sopineet keskinäisestä työnjaosta sekä hanketukien että erityisesti yritystukien osalta. **Yhteistyösopimus** ELY:n ja Leader-ryhmien työnjaosta on liitteenä 5.

5. ALUEELLISET JA VALTAKUNNALLISET LÄPILEIKKAAVAT TEEMAT JA TAVOITTEET

Manner-Suomen maaseutuohjelman kaikkia toimenpiteitä koskevat läpileikkaavat teemat ovat innovaatiot, ilmaston muutos ja ympäristö. Muita läpileikkaavia kysymyksiä ovat mm. kestävä kehitys, alueen tasapainoinen kehitys, nuorten ja naisten huomioon ottaminen ohjelmassa ja sen toteutuksessa sekä maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus. Tässä toimenpideohjelmassa kestävä kehitys ja alueen tasapainoinen kehitys läpileikkaavina tavoitteina on huomioitu erityisesti painopisteessä ”Kestävä maaseudun aluerakenne”. Tasa-arvo näkökulmassa suunnitelmassa tavoitellaan tasapuolisesti kaikkien maaseudun asukkaiden osaamisen, työllistymisen ja yrittäjyyden kehittämistä. Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus maaseutumaisessa maakunnassa on arkipäivää ja se näkyy sekä lähiruokaan liittyvissä tavoitteissa, maaseutuasumisen tavoitteissa sekä kestävä aluerakenteen kehittämisessä.

Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman läpileikkaavia teemoja ovat **innovaatiot, nuoriso, kansainvälisyys, sekä ilmastonmuutos, vähähiilisyys ja ympäristö**. Näitä läpileikkaavia teemoja on käsitelty painopistekohtaisissa teksteissä. Esim. innovaatioiden edistäminen ja käyttöönotto koskettaa kaikkia painopisteitä ja on otettu huomioon erityisesti yritysten kilpailukykyyn vaikuttavissa toimenpiteissä. Erityisesti innovaatioiden edistäminen edellyttää ohjelman toimeenpanolta joustavuutta. Ilmastonmuutokseen sopeutuminen ja ympäristö korostuvat tavoitteena erityisesti perusmaatalouden, erikoismaatalouden sekä metsäketjun painopisteissä, sekä tavoitteissa että toimenpiteissä. Nämä läpileikkaavat tavoitteet ja esimerkkejä toimenpiteistä on esitetty seuraavalla sivulla.

LÄPILEIKKAAVAT TAVOITTEET JA ESIMERKKEJÄ TOIMENPITEISTÄ OSAAMISEN KEHITTÄMISESSÄ, TOIMINTAYMPÄRISTÖN KEHITTÄMISESSÄ JA YRITTÄJYYDEN VAHVISTAMISESSA

INNOVAATIOT	<i>Innovaatioihin liittyvät tavoitteet ja esimerkit toimenpiteistä on käsitelty kussakin painopisteessä erikseen</i>
NUORISO	- Varmistetaan alueen vahvojen alojen koulutustarjonta ja edistetään maaseudun elinkeinojen vetovoimaisuutta ”Sidotaan” nuoria alueelle kehittämällä soveltavaa koulutusta oppilaitosten ja yritysten yhteistyöllä ja esim. harjoittelulla - Edistetään nuorten omien ideoiden tukemista ja tuetaan nuoria yrittäjiä innovaatioiden tuottajina ja hyödyntäjinä - Hyödynnetään nuorten kykyä aistia ja sisäistää uusia asioita nopeasti: kestävä kehitys, innovaatioiden käyttöönotto, teknologia jne. - Vahvistetaan yrittäjyyskoulutusta, edistetään nuorten yrittäjyysasennetta ja yrittäjyysmahdollisuuksien esille tuomista - Edistetään yritysten jatkuvuuden turvaamista: mestari-kisälli -periaate, oppisopimuskoulutus jne. - Edistetään ja pilotoidaan uusia yrittäjyyden muotoja ja toimintamalleja (HUB, pilvipalvelut jne.)
KANSAINVÄLISYYS	- Edistetään uusien teknologiaratkaisujen jatkuvaa ”haistelua”, kansainvälisen tutkimuksen seuranta ja osaamisen tuontia - Edistetään osaamisen (koulutus)vientiä (mm. maatalous, metsätalous, ympäristöteknologia) - Edistetään kansainvälistä yhteistyötä tutkimuksessa ja kehitystyössä: tutkijat, yritysten ulkomaalaiset työntekijät, verkostot, tutkimus-, opiskelija- ja asiantuntijavaihto - Edistetään paikallisia ja alueellisia ratkaisuja ja avoimuutta kansainvälisyydelle (Think globally – Act locally) - Vahvistetaan alueen yritysten tuotantoketjua kansainvälisen yhteistyön ja benchmarkkauksen avulla (mm. työvoiman saatavuus, viljelytekniikan kehitys) - Edistetään alueen yritysten ja tuotteiden pääsyä kansainvälisille markkinoille: tunnistetaan alueen tuotteiden kilpailuedut (mm. puhtaus) ja etsitään uusia markkinoita alueen tuotteille (mm. elintarvikkeet, puutuotteet, ympäristöteknologia) ja palveluille (mm. matkailupalvelut, ympäristöpalvelut) - Edistetään pienten yritysten viennin kehittämistä yhteistyössä isompien yritysten kanssa
ILMASTONMUUTOS, VÄHÄHIILISYYS JA YMPÄRISTÖ	<i>Kussakin painopisteessä on nostettu esille tätä läpileikkaavaa tavoitetta koskevia olennaisimpia tavoitteita ja toimenpiteitä.</i> - Ympäristökuormituksen vähentäminen ja ilmastomuutoksen hillintä edellyttää kaikessa tuotannossa ja toiminnassa energiatehokkuutta ja uusiutuvien energiamuotojen käyttöä sekä jätteiden vähentämistä, käsittelyä ja tehokkaampaa hyödyntämistä - Edistetään tiedonsaantia ilmastomuutoksen vaikutuksista ja ilmastomuutokseen sopeutumisesta - Edistetään ympäristöosaamista sekä ympäristötietoisuutta ja –vastuullisuutta - Edistetään uusiutuvien energiamuotojen laajempaa käyttöä (mm. uuden teknologian hyödyntäminen, biokaasun mahdollisuudet, metsäbioenergia, muu biohajoava raaka-aine, tuulivoima, maalämpö ja hajautettu energiatuotanto) - Edistetään ympäristöteknologia-alan (mm. Cleantech) yritystoimintaa - Tiedostetaan ilmastomuutoksen mahdolliset uhkat ekosysteemipalveluille perustuvalle yrittäjyydelle ja edistetään em. uhkiin varautumista

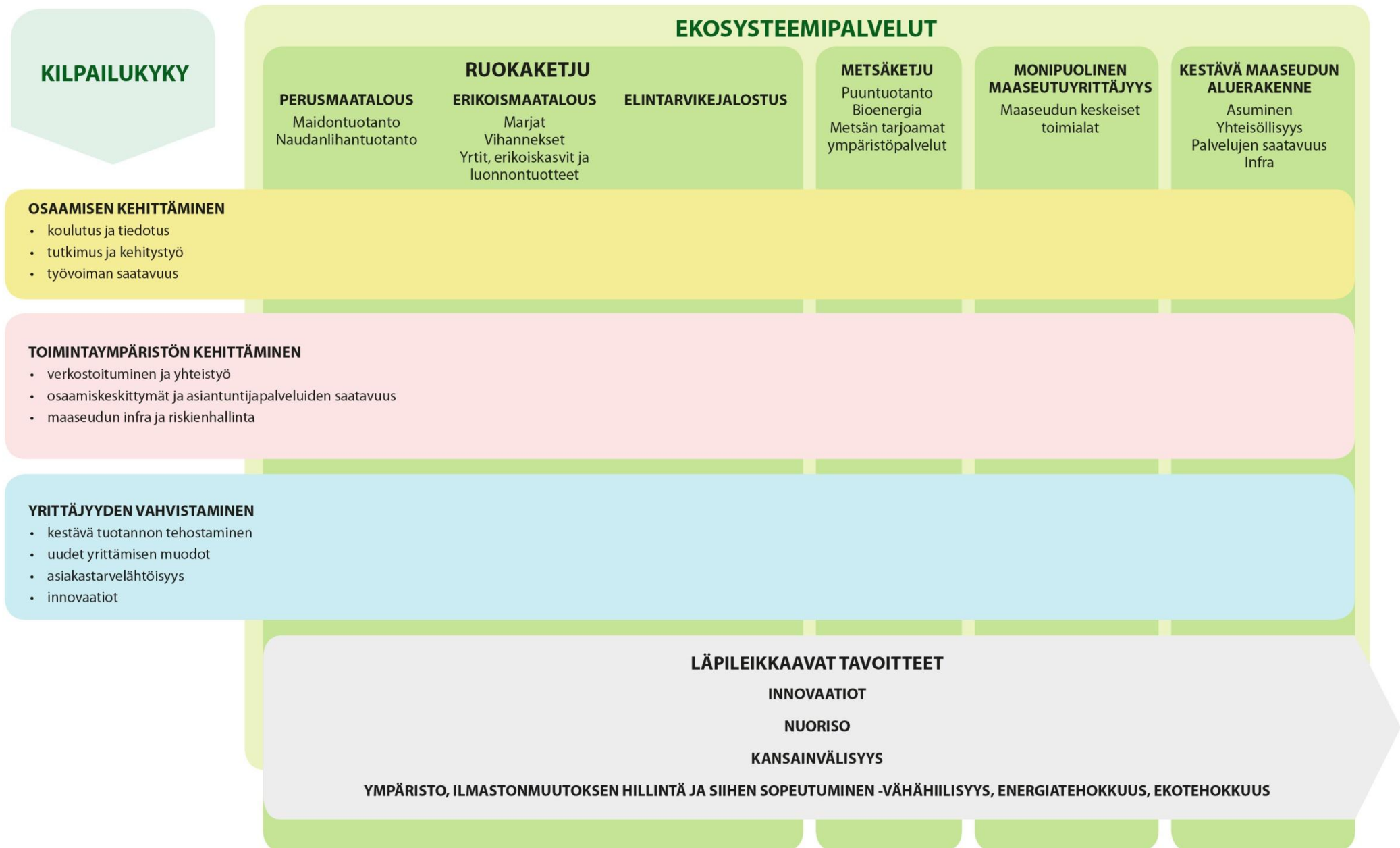
6. POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIAN JA MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN LAADINTAPROSESSI

Pohjois-Savon maaseutustrategia ja toimenpideohjelma on laadittu osallistamalla alueen toimijat mukaan prosessiin alusta saakka ”Tulevaisuussaunojen ja -riihien” sekä painopistekohtaisten tulevaisuustyöpajojen kautta. Strategiaproessiin osallistui vuosina 2012-2013 yhteensä noin 200 henkilöä, näistä tiiviimmin noin 60 eri toimialojen asiantuntijaa. Toimenpideohjelman avoimuus ja julkisuus toteutui sekä osallistavan prosessin kautta että kommentointikerroksen kautta. Lisäksi sekä strategia (2012) että toimenpideohjelma (2013) on käsitelty (luonnoksena) maaseuturyhmässä, ELY -keskuksen johtoryhmässä sekä maakunnan yhteistyöryhmässä. Valmisteluprosessi on kuvattu liitteissä 6.

Vuoden 2014 aikana maaseudun kehittämissuunnitelmaa täydennettiin mm. yritystukia koskevien kaupunkialueiden aluerajausten osalta sekä ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien yhteistyösopimuksen osalta. Lisäksi kuuden painopisteen toimenpiteiden rahoitustarve tarkistettiin MMM:n tekemän alueellisten varojen jakoesityksen (6/2014) mukaiseksi.

LIITE 1

POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIAN JA KEHITTÄMISSUUNNITELMAN PAINOPISTEET JA LÄPILEIKKAAVAT TAVOITTEET

LIITE 2

POHJOIS-SAVON MAASEUTUSTRATEGIAN JA KEHITTÄMISSUUNNITELMAN PAINOPISTEIDEN SOPIVUUS EU:N PRIORITEETTEIHIN

EU:n asetusluonnoksen prioriteetti	PERUS- MAATALOUS	ERIKOIS- MAATALOUS	ELINTARVIKE- JALOSTUS	METSÄKETJU	MONIPUOLINEN MAASEUTU- YRITTÄJYYS	KESTÄVÄ MAASEUDUN ALUERAKENNE
1. Tiedonvälityksen ja innovaatioiden edistäminen maa- ja metsätaloudessa sekä maaseutualueilla						
2. Maatalouden kilpailukyvyn ja maatilojen elinkelpoisuuden lisääminen						
3. Elintarvikeketjun organisoitumisen ja maatalouden riskienhallinnan edistäminen						
4. Maa- ja metsätaloudesta riippuvaisten ekosysteemien säilyttäminen ja parantaminen						
5. Luonnonvarojen tehokkaan käytön ja matalahiilitalouteen siirtymisen edistäminen maatalous-, elintarvike- ja metsäsektoreilla						
6. Talouden ja sosiaalisen osallisuuden kasvattaminen ja köyhyyden vähentäminen maaseutualueilla						

LIITE 3

POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN ALUSTAVAA YHTEENSOVITUSTA "KESTÄVÄÄ KASVUA JA TYÖTÄ 2014-2020 – SUOMEN RAKENNERAHASTO-OHJELMAN" KANSSA

PAINOPISTE	Toimenpiteiden toteuttamisessa tulee varmistaa yhteensovitus ja työnjako mm. seuraavien toimenpiteiden osalta	
	Esimerkkejä tuettavasta toiminnasta (EAKR)	Esimerkkejä tuettavasta toiminnasta (ESR)
PERUSMAATALOUS	TL1 • tuetaan uusien yritysten käynnistymistä ja uuden liiketoiminnan kehittämistä (ml. yrityskiihdyttämömallit) • kehitetään alueen pk-yritystoimintaa tukevia matka- ja kuljetusketjuja sekä logistiikkakeskuksia (ELINTARVIKEJALOSTUS) • kehitetään yritysklustereita, yritysverkostoja ja muita yritysten yhteistyömuotoja • kehitetään vähähiilisiä yritysklustereita, yritysverkostoja ja muita yritysten yhteistyömuotoja	2.3 (TL 5) Työllisyys ja työvoiman liikkuvuus • tuetaan kansainväliseen rekrytointiin liittyviä toimintamalleja EURES-palveluja kehittämällä • kehitetään ja tarjotaan koulutusta, neuvontaa, ohjausta, mentorointia ym. toimenpiteitä, joilla vähennetään sukupuolten välisiä koulutus- ja osaamiseroja • tuetaan naisten johtajuutta ja yrittäjyyttä tukevaa osaamista - liittyen erityisesti työnantajayrittäjyyteen ja innovaatioiden hyödyntämisestä lähtevään yrittäjyyteen • tarjotaan ja kehitetään tuottavuutta ja työhyvinvointia parantavia koulutus-, ohjaus-, neuvonta- ja asiantuntijapalveluita sekä vahvistetaan aiheeseen liittyvää vertaisoppimista ja verkostoitumista • kehitetään ja vahvistetaan työhyvinvointia ja työssä jaksamista edistäviä toimintamalleja ja palveluja kiinnittäen erityisesti huomiota ikääntyvien työssä jaksamiseen • kehitetään ja levitetään yritysten ja työorganisaatioiden uudistumista ja kilpailukykyä edistäviä johtamisen ja työn organisoinnin toimintamalleja
ERIKOISMAATALOUS	TL 2 • kehitetään alueen elinkeinotoimintaa tukevaa tutkimus-, kehitys-, ja innovaatiotoiminnan infrastruktuuria hyödyntäen pilotointi-, kokeilu- ja demonstraatioympäristöjä • luodaan ja kehitetään tutkimus-, osaamis- ja innovaatiokeskittymiä • kehitetään t&k&i -ympäristöjä ja kehitysalustoja huomioiden alueiden osaamiskärjet • lisätään yliopistojen, korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, ammatillisten oppilaitosten, julkisyhteisöjen ja yritysten t&k&i-yhteistyötä • edistetään luonnonvarojen laatuun ja kestäväan hyödyntämiseen liittyvää t&k&i-toimintaa ja sitä tukevia pilotointi- ja demonstraatiohankkeita • tuetaan uusien tuotteiden, materiaalien ja tuotantomenetelmien prototyyppien, pilotointeja ja demonstraatioita • kehitetään elinkeinoelämää tukevaa soveltavaa tutkimusta, selvityksiä ja kokeiluja sekä toiminta-, palvelu- ja kaupallistamisprosesseja • edistetään elinkeinoelämän edellytyksille tärkeitä innovaatioita, jotka tähtäävät ympäristön laadun parantamiseen • kehitetään ympäristöhaittoja ja -riskejä vähentäviä innovaatioita • tuetaan vähähiilisten tuotteiden, palveluiden ja tuotantomenetelmien kehittämistä, kaupallistamista ja uuden teknologian käyttöönottoa, kysyntä- ja käyttäjälähtöisyys huomioiden • tuetaan uusien vähähiilisten tuotteiden, materiaalien ja tuotantomenetelmien prototyyppien, pilotointeja ja demonstraatioita • tuetaan vähähiilisyysstrategioiden toteuttamisen kannalta keskeisiä innovatiivisia ratkaisuja ja selvityksiä • luodaan alueellisia materiaali- ja energiavirtojen hyödyntämistä tukevia verkostoja sekä yhteistyömuotoja	2.4 (TL 6) Koulutus, ammattitaito ja elinikäinen oppiminen • kehitetään ja vahvistetaan koulutuksesta koulutukseen tai työelämään siirtymistä tukevia menetelmiä ja palveluita • lisätään koulutuksen ja työelämän vuorovaikutusta mm. oppisopimuskoulutuksella ja opiskelijoiden työelämävalmiuksia parantamalla • kehitetään aikuiskoulutuksen ennakointimenetelmiä ja parannetaan koulutustarjonnan osuvuutta kasvu- ja rakennemuutosalojen tarpeet huomioon ottaen
ELINTARVIKEJALOSTUS		2.5 (TL 7) Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta • kehitetään asukaslähtöisiä toimintatapoja ja palveluita osallisuuden tukemisessa
METSÄKETJU		
MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS		
KESTÄVÄ MAASEUDUN ALUERAKENNE		

POHJOIS-SAVON MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN 2014–2020 TAVOITTEET

HANKETUET	PERUSMAATALOUS	ERIKOISMAATALOUS	ELINTARVIKE-JALOSTUS	METSÄKETJU	MONIPUOLINEN MAASEUTUYRITTÄJYYS	KESTÄVÄ ALUERAKENNE	KOKO KAUSI YHTEENSÄ
Koulutus-/tiedotushankkeet	5 kpl/kausi	2 kpl/kausi					7 kpl
Koulutettujen määrä	1200 hlöä/kausi	250 hlöä/kausi					1450 hlöä
Koulutukseen osallistuvat tilat	väh. 50 % tiloista 900 tilaa/kausi	väh. 60 % tiloista 250 tilaa/kausi					1150 tilaa
Kehittämishankkeet	10 kpl/kausi	6 kpl/kausi	5 kpl/kausi	5 kpl/kausi	10 kpl/kausi	5 kpl/kausi	41 kpl
Hankkeisiin osallistuvat yritykset			50 kpl/kausi				50 kpl
Selvitys- ja pilottihankkeet						10 kpl/kausi	10 kpl
Uuden verkostot ja toimintamallit	10 kpl/kausi	5 kpl/kausi	5 kpl/kausi	5 kpl/kausi	20 kpl/kausi	10 kpl/kausi	55 kpl
Luodut/käyttöönnotetut innovaatiot	10 kpl/kausi	10 kpl/kausi		5 kpl/kausi		10 kpl/kausi	35 kpl
Erityisympäristötuet: luomutiloja 350 kpl/vuosi	90 % luomutiloista 315 tilaa/v	10 % luomutiloista 35 tilaa/v					
YRITYSTUET							
Luodut/käyttöönnotetut innovaatiot			15 kpl/kausi		50 kpl/kausi	-	65 kpl*
Tuotettu maitomäärä	340 milj. litraa/v						
Maitotilainvestoinnit	uudet navetat 15 kpl/v peruskorjaukset 20 kpl/v						90 kpl* 120 kpl*
Tuotettu naudanlihamäärä	14 milj. kg/v						
Lihatilainvestoinnit	uudet kasvattamot 7 kpl/v peruskorjaukset 15 kpl/v						42 kpl* 90 kpl*
Tuetut sukupolven vaihdokset	maito- ja lihatilat 30 kpl/v vilja- ja nurmitilat 10 kpl/v	marja-ym. tilat: 5 kpl/vuosi					270 kpl*
Tuotantoala		mansikka 900 ha muut marjat 550 ha					
Satotason nostaminen		mansikka 6500 kg/ha					
Yritysinvestoinnit: Maataloustuotteiden jalostus Muu elintarvike jalostus			3-5 kpl/v 2-3 kpl/v				noin 24 kpl* noin 15 kpl*
Perustetut uudet yritykset			10 kpl/kausi		80 kpl/kausi		90 kpl
Tukea saaneet toimivat yritykset					300 kpl/kausi		300 kpl
Uudet työpaikat/työntekijät (pl. Yrittäjä)			60 kpl/kausi		300 kpl/kausi		360 kpl
Uudet tuotteet			30 kpl/kausi		xx		30 kpl

*ohjelmakauden kokonaistavoite laskettu vuosille 2015–2020 (6 vuotta)

Pohjois-Savo

Pohjois-Savon ELY-keskuksen ja alueen Leader-ryhmien välinen yhteistyösopimus

Sopijaosapuolet

Pohjois-Savon ELY-keskus ja alueen Leader-ryhmät: Kehittämisyhdistys Mansikka ry, Kehittämisyhdistys Kalakukko ry ja Ylä-Savon Veturi ry. Jatkossa Leader-ryhmistä käytetään nimityksiä Mansikka, Kalakukko ja Veturi.

Sopimuksen kohde

Pohjois-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman ja paikallisten kehittämisstrategioiden mukaisen maaseudun kehittämisen yhteistyö ja työnjako Pohjois-Savossa ohjelmakaudella 2014 – 2020.

Maaseudun yritystukien aluemäärittäminen

Pohjois-Savo katsotaan maaseutualueeksi, lukuun ottamatta Kuopion ja Varkauden keskustaa-
taajamia. Kuopion aluerajaus on sovittu ELY-keskuksen, Kalakukon ja Kuopion kaupungin kanssa
oheisen kartan (liite 1) mukaiseksi yhteisesti hyväksytyllä allekirjoitetulla sopimuksella. Vastaavasti
Varkauden aluerajaus on sovittu ELY-keskuksen, Mansikan ja Varkauden kaupungin kanssa ohei-
sen kartan (liite 2) mukaiseksi yhteisesti hyväksytyllä allekirjoitetulla sopimuksella. Maa- ja metsä-
talousministeriön ohjeistuksen mukaan Varkaus alle 30 000 asukkaan kaupunkina voitaisiin katsoa
kokonaisuudessaan maaseuduksi, mutta se on halunnut rajata keskustamaisen kaupunkialueensa
maaseuturahastosta rahoitettavien yritystukien ja yleishyödyllisten investointitukien ulkopuolelle.

Yritystukien aluemäärittäminen on Pohjois-Savossa yhteneväinen Leader-ryhmien (Mansikka, Kalakukko
ja Veturi) toiminta-alueen kanssa.

Työnjako yritysrahoituksessa ja kehittämishankkeiden rahoituksessa sekä yhteen sovitettut
valintakriteerit ja rahoituksen painotukset

Yritystuet

ELY –keskus rahoittaa mikroyrityksiä ja pieniä yrityksiä.

- ELY –keskus vastaa maataloustuotteiden jalostukseen ja kaupan pitämiseen liitty-
västä rahoituksesta sekä pääsääntöisesti elintarvikkeiden jatkojalostukseen liitty-
västä rahoituksesta (Leader-ryhmien rahoitus täydentää tätä esim. lähiruokaan liit-
tyvillä paikallisilla toimilla)
- ELY -keskus vastaa toimiville yrityksille myönnettävästä perustamistuesta

Leader-ryhmät rahoittavat sellaisia mikroyrityksiä, joiden työllistävyys on pääsääntöisesti
enintään viisi (5) vuosityöpaikkaa ja joiden hankkeen kustannusarvio on pääsääntöisesti alle
100 000 euroa.

- Leader-ryhmät voivat myöntää aloittaville yrityksille perustamistukea enintään 15 000 euroa

Hanketuet

ELY -keskus rahoittaa alueellisen kehittämissuunnitelman mukaisia, pääsääntöisesti maakunnallisia kehittämishankkeita, jotka ovat valitun strategian mukaisia ja toteuttavat suunnitelman painopisteiden tavoitteiden saavuttamista.

Lisäksi ELY-keskus rahoittaa pääsääntöisesti seuraavia yhteensovittusta vaativia kehittämis-toimia:

- Mahdolliset kyläverkkojen rakentamiset
- Bioenergian / hajautetun energiantuotannon edistäminen
- Luontomatkailun kehittäminen maakunnallisesti

Leader-ryhmät rahoittavat paikallisten kehittämisstrategioidensa mukaisia, pääsääntöisesti paikallisia kehittämishankkeita. Lisäksi Leader-ryhmät rahoittavat pääsääntöisesti seuraavia yhteensovittusta vaativia kehittämistoimia:

- Nuorten yrittäjäyyskasvatus paikallisina toimina
- Uudet yrittäjäyysmuodot
- Teknologian hyödyntäminen hyvinvointi- ja lähipalveluiden tuotannossa
- Suoramyyntin ja keruutuotteiden markkinoinnin edistäminen
- Luontomatkailun paikalliset tuotteistamistoimet

ELY-keskus ja Leader-ryhmät toteuttavat yhteisesti mm.

- Innovaatioiden edistäminen Innovaatioleirien ja kilpailun kautta
- Ohjelmaviestintää ja -arviointia

Valintakriteerit ja rahoituksen painotukset

Osapuolet käyttävät kaikkien hankkeiden ja toimien valinnassa julkisesti nähtävillä olevia valintakriteereitä. ELY-keskus käyttää valintakriteereitä, jotka on määritelty toimenpidekohtaisesti Manner-Suomen maaseutuohjelmassa. Lisäksi ELY-keskus käyttää alueellisia valintakriteereitä, jos niitä yhteisesti sopien otetaan käyttöön. Leader-ryhmillä on kullakin käytössään oman paikallisen strategiansa mukaiset vapaammin määritellyt valintakriteerit.

Valintakriteerien yhteensovitus on tehty käymällä yhdessä läpi sähköpostitse 5.6.2014 kunkin toimijan valintakriteerit (ELY-keskuksen valintakriteerit, alueellinen luonnos 22.4.2014) ja yhteisesti toteamalla, että niiden tavoite on samansuuntainen; Niiden käyttäminen tukee maakunnan maaseudun kehittämisen paikallisten strategioiden ja alueellisen kehittämissuunnitelman tavoitteita.

Rahoituksen painotukset (hanketuet ja yritystuet, kohdistuminen painopisteisiin) on esitetty kunkin toimijan kehittämissuunnitelmassa tai strategiassa, jonka mukaisesti osapuolet toimivat.

ELY-keskus valmistelee maaseutuohjelman tarkemmat toimialakohtaiset **rahoituslinjaukset** Leader-ryhmien kanssa vuosittain. ELY-keskus sovittaa ne yhteen rakennerahasto-ohjelman

rahoituslinjausten kanssa. Kaikki osapuolet sitoutuvat linjauksia noudattamaan. Niistä voidaan poiketa vain painavista syistä ja yhteisesti keskustellen.

Lisäksi Leader-ryhmät luovat keskenään yhtenäiset käytännöt rahoitettavien hankkeiden valintaan ja tukitasoihin.

Sovitut toimintatavat ja yhteistyön muodot

Tavoitteena on asiakaslähtöinen toimintatapa, jossa ELY-keskus tai Leader-ryhmä ohjaa tuenhakijan hänen kannaltaan parhaan rahoittajan puoleen ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen. Lisäksi tavoitteena on neuvoa hakijoita ja toimijoita laadukkaasti ja yhdenmukaisesti.

ELY-keskus järjestää Leader-ryhmille säännöllisesti vuosittain ja toimijoille Leader-ryhmien kanssa tarvittaessa yhteisiä tilaisuuksia esim. hankehaku- ja maksatusasioista. Lisäksi hanketoimijoille pidetään hankekohtaisesti aloituspalaverit (ELY-keskus: alueelliset hankkeet, Leader-ryhmät: paikalliset hankkeet).

ELY-keskus kutsuu koolle kaksi kertaa vuodessa maaseutuohjelmakokouksen. Se käsittelee mm. maaseutuohjelman toimeenpanon tilannetta ja rahoituslinjauksia. Kokousedustajiksi kutsutaan laajasti maaseudun kehittämiseen liittyvät toimijat mukaan lukien kaikki Leader-ryhmät. Menettely korvaa aiemman maaseuturyhmän työskentelyn.

Maakunnallisen Leader-yhteistyöryhmän työtä jatketaan. Sen tehtävänä on tiedon välittäminen ja toiminnan yhteensovittaminen eri rahoittajien kesken. Ryhmässä ovat edustettuina ELY-keskus, Leader-ryhmät ja Pohjois-Savon liitto. Tarvittaessa voidaan kokoonpanoa laajentaa. Ryhmän toimintaa kehitetään esim. yksittäisten hankkeiden käsittelystä enemmän teemoittaiseen käsittelyyn. Toimintatapa ja ryhmän tehtävät sovitaan yhteisesti ohjelman käynnistyessä.

Viestinnän yhteensovitus

Tavoitteena on tiedottaa aktiivisesti ja monipuolisesti toimijoille, sidosryhmille ja suurelle yleisölle maaseutuohjelman rahoitusmahdollisuuksista ja hankkeista varsinkin ohjelmakauden alkupuolella. Toiminnan käynnistyttyä hankkeiden omaa vastuuta tiedottamisesta ja viestinnästä lisätään.

ELY-keskus ja Leader-ryhmät vastaavat omasta tiedotuksestaan viestintäsuunnitelmansa mukaisesti. Tätä täydennetään toteuttamalla yhteistä maakuntatason ohjelmaviestintää, jonka muoto tarkentuu ohjelmakauden edetessä.

Maakuntatasolla yhteistyötä tehdään myös rakennerahaston viestinnän kanssa. RR-viestinnän organisoituminen ja alueellinen vastuu on valmistelun alla. Maaseutuohjelman puolelta ollaan aktiivisesti edistämässä yhteistyötä ja viestinnällisten toimien yhteensovittamista alueellisesti.

Muut sopimusehdot

Tätä sopimusta voidaan muuttaa liitteeksi otettavalla lisäsopimuksella. Se tulee voimaan heti, kun osapuolet ovat sen allekirjoittaneet.

Sopimuksen voimassaolo

Tämä sopimus astuu voimaan, kun kaikki osapuolet ovat sen allekirjoittaneet. Voimassaolo edellyttää kullekin Leader-ryhmälle MMM:n hyväksymispäätöstä, sekä sen mukaista sopimusta.

Tätä sopimusta on tehty neljä samasanaista kappaletta, yksi ELY-keskukselle ja yksi kullekin Leader-ryhmälle.

Yhteistyösopimuksen allekirjoittajat

Pohjois-Savon ELY-keskus

Kuopiossa _____ päivänä _____ kuuta 2014

ylivohtaja

Kari Virranta

yksikön päällikkö, maaseutu ja energia

Pekka Kärkkäinen

Kehittämisyhdistys Mansikka ry

Suonenjoella _____ päivänä _____ kuuta 2014

hallituksen puheenjohtaja

Minna Ropponen

toiminnanjohtaja

Sanna Kauvosaari

Kehittämisyhdistys Kalakukko ry

Siilinjärvellä _____ päivänä _____ kuuta 2014

hallituksen puheenjohtaja

Jorma Holopainen

toiminnanjohtaja

Jaana Paananen

Ylä-Savon Veturi ry

Iisalmessa _____ päivänä _____ kuuta 2014

hallituksen puheenjohtaja

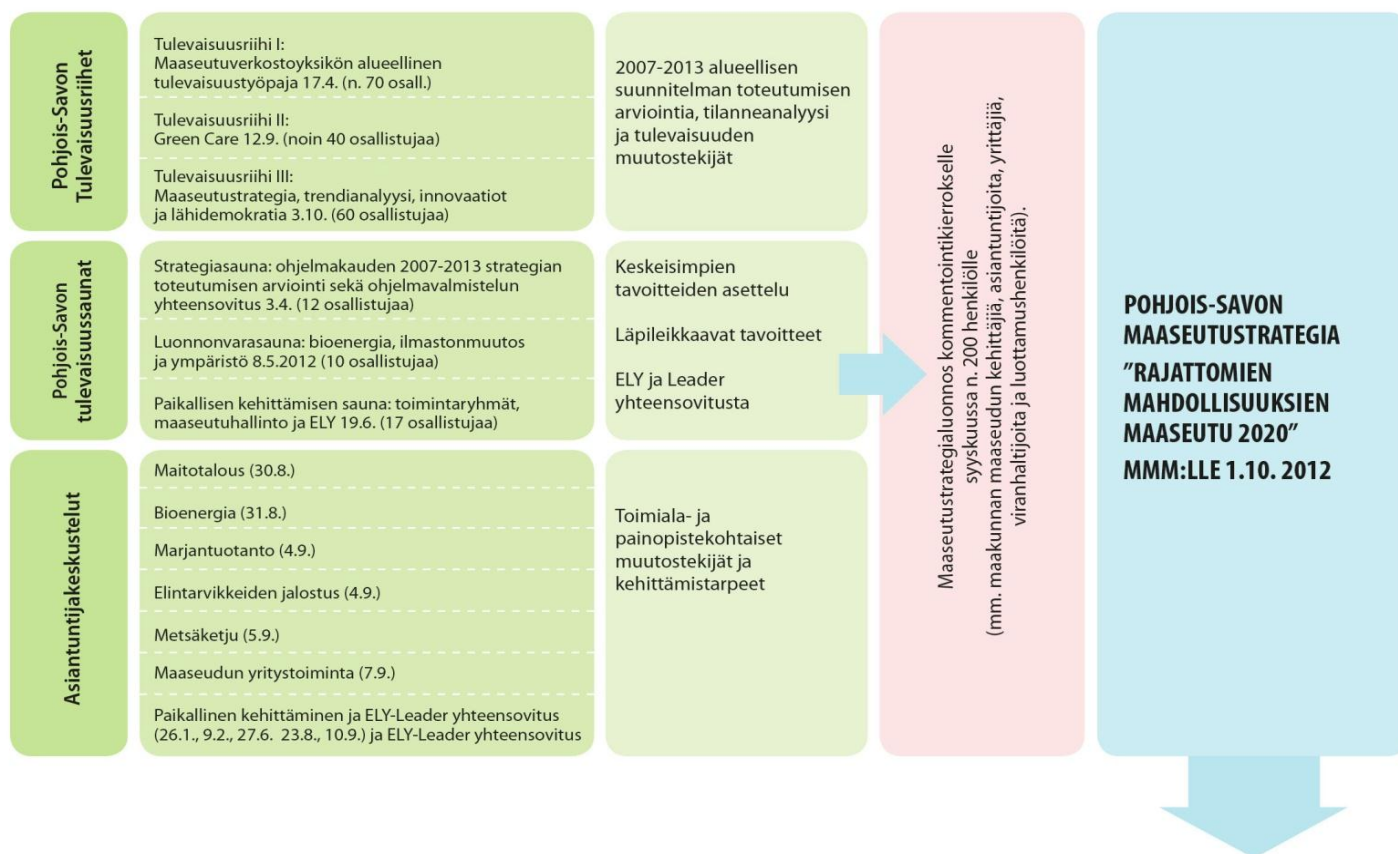
Wilma Harmoinen

toiminnanjohtaja

Maria Hartikainen

Liitteet: Sopimus ja kartta Kuopion keskustaa koskevasta taajamarajauksesta
Sopimus ja kartta Varkauden keskustaa koskevasta taajamarajauksesta

Pohjois-Savon maaseudun strategiatyö aloitettiin keväällä 2012 (7.2.2012 jälkeen)

Toimenpideohjelman valmistelu käynnistettiin keväällä 2013

Pohjois-Savon maaseuturyhmän kokous 16.5.2013 (2007-2013 ohjelman arviointia ja työpajaprosessin suunnittelu)

